

Onsdagen den 21 november

Kl. 19.30

*Översyn av ATP-
systemet m. m.*

Förhandlingarna leddes till en början av förste vice talmannen.

§ 1 Översyn av ATP-systemet m. m.

Föredrogs socialförsäkringsutskottets betänkande 1979/80:7 med anledning av motioner om översyn av ATP-systemet m. m.

I detta betänkande behandlades motionerna

1978/79:598 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställdes

1. att riksdagen hos regeringen begärde att förslag om standardsäkrade pensionsförmåner skyndsamt framlades för riksdagen, innebärande en plan för långsiktiga pensionsförbättringar med riktning att pensionen skulle motsvara 65 % av den genomsnittliga industriarbetarlönen,

2. att riksdagen som sin mening uttalade att rätt för pensionärsrörelsen borde fastställas att genom medverkan i utformningen av förmåner på pensionsområdet beredas möjlighet att påverka sina villkor,

3. att riksdagen som sin mening uttalade att en utvärdering av ATP-systemet borde ske, varvid bl. a. borde prövas dels förutsättningarna och formerna för vidgade möjligheter att tillerkänna korttids- och deltidsarbetande antagande- och tilläggslopp, dels relationerna premier-pensionsstorlekar i skilda fall enligt i motionen gjorda hänvisningar,

1978/79:1246 av Jörn Svensson m. fl. (vpk), vari hemställdes att riksdagen hos regeringen skulle anhålla om skyndsamt förslag till en spärregel i ATP-beräkningen, innebärande att basbeloppet frånräknades inkomsten endast i den utsträckning det ej medförde minskning i det därefter återstående beloppet, samt

1978/79:1794 av Gösta Andersson (c) och Margit Odelsparr (c).

Utskottet hemställde

att riksdagen skulle

1. beträffande ökad utjämning mellan hög- och låginkomsttagare inom ATP-systemet avslå motionen 1978/79:1794,

2. beträffande en utvärdering av ATP-systemet avslå motionen 1978/79:598 yrkandet 3,

3. beträffande förslag om en spärregel i ATP-beräkningen avslå motionen 1978/79:1246,

4. beträffande standardsäkring av pensionsförmåner avslå motionen

1978/79:598 yrkandet 1,

5. beträffande överläggningsrätt för pensionärsorganisationer avslå motionen 1978/79:598 yrkandet 2.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande *beträffande överläggningsrätt för pensionärsorganisationer* av Sven Aspling, Helge Karlsson, Doris Håvik, Börje Nilsson, Christer Nilsson, Lars-Åke Larsson och Ulla Johansson (samtliga s).

JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Det fanns en tid när pensionsfrågan var en av samhällets stora frågor, när den var en av spjutspetsarna i arbetarrörelsens strävanden. Det "överväldigande" intresse som kammaren i dag visar för denna fråga är väl bevis nog på att den tiden inte längre existerar.

Under denna tid – så länge den ännu fanns – växte bestämda grundtankar fram i synen på pensionsfrågan och pensionärernas rättigheter. Pensionerna skulle medge en någorlunda rimlig levnadsstandard med hänsyn till vad som krävdes för ett mänskligt liv med det moderna samhällets villkor och kostnader. Pensionärernas inkomster skulle stå i proportion till andra inkomster. Denna proportion skulle inte få försämrats. Den borde tvärtom förbättras på sikt. Dessa tankar fanns uttryckta bl. a. i det beslut som fattades av riksdagen för tio år sedan. Där uppmanades också till utredning av frågan om standardsäkring för pensionärerna.

Men, som sagt, tiden och klimatet har förändrats sedan dess. I augusti 1977 kom pensionskommitténs betänkande. Och där var det andra signaler. Tvärt emot riksdagens beslut tog kommittén ställning *mot* standardsäkring av pensionerna.

Det spred sig bland ledande politiker i de borgerliga och socialdemokratiska partierna en ovilja mot pensionärernas krav. Man började tala om åldringsexplosion och om att samhällsekonomin inte tillät förbättringar i pensionärernas ekonomiska grundstöd.

Det hårda klimatet har speglats inte bara i ord och stämningar av ovilja mot pensionärerna. Det speglades också i det faktum att pensionärerna t. o. m. halkade efter i ekonomisk standard. De fick det sämre i förhållande till andra grupper.

Styrelsen för Pensionärernas riksorganisation har i ett uttalande från i fjor påpekat detta. År 1960 hade en folkpensionär 30 % av en industriarbetares medellön. 1978 var siffran 25 %.

Det är mot denna bakgrund som vänsterpartiet kommunisterna lägger fram sina krav i motionerna 598 och 1246.

Vi begär att regeringen skyndsamt lägger fram förslag för riksdagen om ett långsiktigt program för att förbättra pensionärernas standard och återvinna målsättningarna från 1969. Riktningen skall vara att pensionen så småningom motsvarar 65 % av den genomsnittliga industriarbetarlönen. Det är samma krav som Pensionärernas riksorganisation förde fram på sin kongress redan 1973.

Vi begär också att det skapas en juridiskt bindande överläggningsrätt för pensionärerna gentemot staten vad gäller uppläggning och målsättning för pensionspolitiken. Lika väl som en människa har förhandlingsrätt gentemot sin arbetsgivare, medan hon befinner sig i förvärsarbete, lika väl skall hon ha överläggningsrätt gentemot det allmänna när det gäller sina allmänna rättigheter som pensionär. I det ena fallet gäller rätten den lön man får ut för dagen, i det andra fallet den lön man hjälpt till att tidigare arbeta ihop förutsättningarna för.

Den tredje frågan vi tar upp är översyn av ATP-systemet. Striden om ATP var en stor politisk strid här i landet. Den blev på sin tid en viktig politisk vattendelare. Men ATP-systemet såsom det kom att utformas blev samtidigt ett exempel på hur de samhälleliga förhållandena och den etablerade klassmakten kan vattna ur reformer, beröva dem deras värde och deras kvalitet.

ATP har inte blivit vad den ursprungligen var tänkt att bli och vad den kanske kunde ha blivit. ATP har blivit en kapitalkälla för viktiga infrastrukturinvesteringar. Det var i och för sig nödvändigt, men det besparade också privatkapitalet kravet att stå till tjänst med sådana resurser.

ATP blev ingen jämlikhetsreform. Tvärtom framstår systemet numera i allt högre grad som en hjälp att konservera klasskillnaderna i samhället. Det är inte industriarbetare och lägre tjänstemän som skördar de verkliga fördelarna med ATP-systemet, trots att det var deras behov man åberopade när man genomförde ATP. Den som får den största fördelen är den som har få poängår och hög inkomst under sina 15 bästa år. Den som får ut minst är den som under ett långt arbetsliv betalar in sina premier men som har en jämn och genomsnittlig lön hela arbetslivet. Det är människor i stigande karriärer som får de främsta fördelarna. Det är folk på verkstadsgolvet och i kontorslandskapen som får de minsta. Det är det stora LO-kollektivets flertal som missgynnas i systemet.

På senare år har också andra oroande fenomen trängt sig fram i ATP-systemet. Ett stigande antal människor är i den kroniska ekonomiska kris som nu råder hänvisade till korttidsarbete, deltid och liknande. Dessa grupper diskrimineras genom ATP-systemets utformning. Nu hotar dessutom en annan fara, som vi från vpk särskilt berört i motion 1246. Faran hotar främst de lågavlönade. Deras löneutveckling har inte hållit takten med inflationen. Men inflationen har samtidigt bildat grund för en stadig höjning av basbeloppet. Det pensionsgrundande utrymmet mellan basbeloppets och lönens nivå har alltså krympt samman. Följderna för dessa gruppers framtida pensionsstandard ligger i öppen dag.

Vad har då socialförsäkringsutskottet svarat, när alla dessa problem har anmält sig? De fanns där redan innan vpk motionerade.

Utskottets betänkande måste uppfattas som en oerhörd kalldusch av landets pensionärer. Man vill inte ens diskutera frågan om pensionernas standardsäkring sådan den ställdes av riksdagen för tio år sedan. Man vill inte diskutera PRO:s krav från 1973 om en långsiktig målsättning för pensionerna på 65 % av en industriarbetarlön. Man avvisar blankt de korttids- och

Onsdagen den
21 november 1979

*Översyn av ATP-
systemet m. m.*

deltidsarbetandes problem. Man vill inte ge pensionärsorganisationerna överläggningsrätt. Man tar inte ens upp till sakbehandling det speciella problem som vållas av basbeloppets stegring i en period när lönerna stigit mindre än priserna.

Dessa fyra riksdagspartier, som så gärna i valkampanjerna trycker affischer med sentimentala bilder av pensionärer – var befinner de sig i dag? De vill inte gå pensionärerna till mötes på en enda punkt. De vill inte ge dem något inflytande. De vill inte ens diskutera deras grundläggande problem. De betraktar t. o. m. i själva texten till utskottsbetänkandet pensionärerna blott som en kostnadsbelastning.

Detta förvånar kanske inte då det gäller de borgerliga partierna. Att dessa tycker att pensionärerna är en otrevlig kostnadsbelastning är klart. Om pensionärerna fick det bättre, så skulle den borgerliga majoriteten inte kunna sänka skatterna för de redan välbeställda. Den skulle inte ha kunnat subventionera så många privata industrier. Den skulle inte ha kunnat avskaffa arbetsgivaravgiften. Den skulle inte ha kunnat bygga alla Viggensplan som inte kan flyga. Och allt detta är ju från borgerlig filosofisk utgångspunkt givetvis mycket, mycket viktigare än pensionärernas situation.

Men mer förvånande och långt mer beklämmande är det faktum att utskottet är enhälligt, att socialdemokraterna sluter upp på den borgerliga linjen.

Jag vill fråga socialdemokratins representanter i utskott och kammare: Vad är det egentligen ni sysslar med? Vart håller det på att ta vägen med er?

När pensionskommittén förkastade principen om standardsäkring, då fanns det inte en enda reservation från en socialdemokrat. Ingen socialdemokrat höjde sin röst.

Före det senaste valet gick en socialdemokratisk ledamot av denna kammare, tillika LO-ordförande, ut offentligt och ifrågasatte, om inte pensionärerna borde vara med och betala den standardsänkning som löntagarna åsamkats. I stället för solidaritet mellan löntagare och pensionärer mot den borgerliga krispolitiken spridde han inbördes oenighet.

Och i dag, i detta utskottsbetänkande, är socialdemokraterna helt eniga med den borgerliga majoriteten. Inte en röst höjs från deras håll för att försvara kraven från pensionärsorganisationerna. Man tillåter sig rent av den höjden av ynkedom att man i ett särskilt yttrande uttalar sig för överläggningsrätt åt pensionärsorganisationerna, för att sedan i själva sakbehandlingen vägra stödja samma krav.

Man säger, liksom de borgerliga, att man inte vill vara med om vad man kallar särlösningar för vissa grupper av pensionärer. Det är högst märkligt. Man har ju i andra sammanhang inte haft något emot sådana särlösningar. När pensionstillskotten infördes var det en selektiv åtgärd, som det brukar heta på fint språk – en särlösning, riktad till vissa kategorier. När socialdemokratiska kommunalråd eller f. d. höga tjänstemän i kanslihuset skall ha pension går det, som vi alla vet, bra med särlösningar, särlösningar som f. ö. ger till resultat pensionssummor som bland landets folkpensionärer inte kan

uppfattas som annat än rena utmaningar.

Fru talmän! Det finns för arbetarrörelsen i dagens Sverige ingen viktigare uppgift än att i sin samlade politik, lika väl som i varje enskild, viktig intressefråga, kunna stå upp för ett annat synsätt, för ett verkligt alternativ till den borgerliga politiken. Endast genom att framträda som något kvalitativt annorlunda i förhållande till borgerligheten, kan arbetarrörelsen här i landet utgöra en opposition som mobiliserar människorna. Och i det läget är det väl ändå för bedrövligt att den socialdemokratiska riksdagsgruppen i den viktiga pensionsfrågan väljer att spela rollen av ett regeringsparti utanför regeringen.

Om de båda arbetarpartierna här hade uppträtt samlat för en annan linje än regeringens, hade de i dag kanske kunnat föra pensionärernas sak framåt. Motionen från ett par enskilda centerpartister visar att det hade kunnat finnas förutsättningar för några borgerliga avhopp i omröstningen. Regeringen hade kunnat tillfoga ett hälsosamt och välförtjänt nederlag. Socialdemokraterna i socialförsäkringsutskottet valde att rädda den därifrån.

Till detta kan bara sägas att vpk även fortsättningsvis kommer att envist föra fram pensionsorganisationernas mångåriga och berättigade krav.

Fru talmän! Jag yrkar bifall till motionerna 598 och 1246.

HELGE KARLSSON (s):

Fru talmän! Det betänkande från socialförsäkringsutskottet som föreligger behandlar tre motioner, i vilka frågor tas upp som rör deltids- och korttidsanställdas samt låginkomsttagares ställning i ATP-systemet. Som utskottet framhåller har dessa frågor behandlats av riksdagen vid ett flertal tillfällen alltsedan tilläggs pensioneringen infördes. De har också varit föremål för ingående prövning av pensionskommittén, som i sitt betänkande 1977 inte var beredd att föreslå någon ändring beträffande dessa gruppers ställning inom ATP-systemet.

Vad gäller vpk:s yrkande i motionen 598 om standardsäkring av pensionsförmånerna har även denna fråga varit föremål för allsidig prövning av pensionskommittén, liksom också av riksdagen senast under riksmötet 1977/78 i socialförsäkringsutskottets betänkande nr 17. Med hänsyn till de mycket omfattande kostnadshindringar som skulle följa av en standardsäkring av pensionerna och mot bakgrund av andra sociala insatser, exempelvis sjukvården för de gamla, fann en enhällig kommitté att pensionerna inte automatiskt kunde standardsäkras. Man underströk att standardutvecklingen får bestämmas liksom hittills genom gång efter annan återkommande beslut.

Vid remissbehandlingen av pensionskommitténs betänkande ställde sig såväl LO som TCO bakom denna kommitténs ståndpunkt. LO framhöll emellertid att pensionskommittén i sitt fortsatta arbete med förtur skulle behandla frågan om en standardsäkring av förtidspensionerna. Även TCO framförde samma önskemål. Det bör i detta sammanhang påpekas att pensionskommittén i ett senare betänkande avser att återkomma till frågan om avvägningen av den övre gränsen för beräkning av pensionsgrundande

Onsdagen den
21 november 1979

*Översyn av ATP-
systemet m. m.*

inkomst och till frågan om i vilken omfattning och på vilket sätt garantierna rörande förtidspensionärernas pensionsnivå ytterligare skall förstärkas.

Pensionskommitténs omfattande betänkande ligger nu hos regeringens kansli. Departementschefen har i en tidigare proposition meddelat att han avser att återkomma till kommitténs förslag när departementets prövning är avslutad. Vi har därför i utskottet funnit anledning att nu avvakta de förslag som då kan komma att aktualiseras. Jag skall av den anledningen för dagen inte gå in i någon längre debatt med Jörn Svensson beträffande de önskemål och krav som framförts i vpk:s motioner.

Låt mig endast påpeka att man bör komma ihåg att basbeloppet svarar mot folkpensionen, som också är relaterad till basbeloppet. Dessutom har vi infört pensionstillskotten för att kompensera de grupper av pensionärer som har en låg eller ingen ATP alls. Kompensationen för de lågavlönade genom folkpensionen och pensionstillskotten är procentuellt sett större för dem än för högre inkomsttagare. Naturligtvis är ändå inte pensionerna för dessa grupper särdeles höga, men man skall också komma ihåg att här tillkommer i stor utsträckning de kommunala och numera också de statskommunala bostadsbidragen samt de särskilda skattelättnader som dessa grupper kan åtnjuta. Genom pensionstillskotten har dessa gruppers standard kunnat höjas under årens lopp.

Nu tycker jag att Jörn Svensson ändå angriper de här problemen från fel håll. Tekniskt sett kan han på sitt sätt ha rätt i att inflationen har ökat så att ökningen av basbeloppet har blivit större än ökningen av de nominella lönerna. Men när man diskuterar löner och inflation är man inne på det samhällsekonomiska planet. Det är med andra ord inflationen och den ekonomiska politiken som bör angripas, inte i första hand ATP-systemet. Var vi står i den frågan har vi från socialdemokratiskt håll haft anledning att i andra sammanhang deklarera i denna kammare. Det är genom den fulla sysselsättningen och genom lönepolitiken som vi skall skapa inkomstutjämning, något som givetvis får konsekvenser även för pensionerna.

Vad slutligen gäller pensionärsorganisationernas rätt till överläggningar som rör förmånerna på pensionsområdet ber jag få hänvisa till vad vi framhållit i utskottsskrivningen och vad vi understrukit i det särskilda yttrande som är fogat till utskottsbetänkandet.

Fru talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till socialförsäkringsutskottets hemställan.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Efter detta inlägg skulle man nästan kunna tala om en historisk reträtt, för nog är det ett helt annat synsätt – närmast karakteriserat av ett totalt uppgivande av gamla klassiska tankegångar och mål – som den socialdemokratiska talesmannen, som här också talar för den borgerliga majoriteten i utskottet, nu framför. Så här gick inte resonemangen 1969 – då var tvärtom standardsäkringen en målsättning som man menade var angelägen. Då var det viktigt att höja pensionernas nivå i förhållande till den allmänna lönenivån, medan det i verkligheten sedan har skett en sänk-

ning.

Det program som man då antog och för vilket tiden löper ut år 1981 var ändå präglad av många av de tankegångar som pensionärernas organisationer själva fört fram och som har varit vägledande för oss i vpk, när vi har skrivit våra motioner i det här ärendet. Och man kan ställa frågan: Om resonemangen går så annorlunda nu jämfört med 1969, hur blir det då för pensionärerna 1981?

Jag vill fråga utskottstalesmannen: Var står ni i den här frågan? Är ni beredda, när frågan tas upp igen genom en regeringsproposition, att hålla fast vid tankegångarna från 1969 om standardsäkring?

Jag vill också fråga: Är det inte väl passivt och defensivt av socialdemokraterna att bara vänta på att det skall komma en borgerlig proposition på basis av pensionskommitténs material och betänkande? Vi kan ju alla föreställa oss hur den propositionen kommer att se ut och vilka grundtankar som kommer att präglade den. Pensionskommitténs betänkande är i sig självt så att säga en förvarning om vad som kommer att gälla.

Har inte socialdemokraterna någon egen politik för pensionärernas långsiktiga situation och hur den skall påverkas, hur den skall kunna förbättras? Varför knyter ni upp er så förtvivlat till den borgerliga politiken? Varför sitter ni och väntar på regeringspropositioner och på initiativ från det hållet? Det borde ni ha lärt er under arbetarrörelsens långa kamp för bättre pensioner i det här landet, att en sådan väntan tjänar inte pensionärernas intressen.

Sedan vill jag ta upp ett annat resonemang. Förr i tiden, när hela arbetarrörelsen stridde om pensionerna på pensionärernas sida, då hörde man inga sådana här resonemang från socialdemokraterna om att det var så dåligt med ekonomiskt utrymme. Jag är den förste att erkänna att vi i dag på det här området naturligtvis inte kan gå särskilt snabbt fram. Men man måste ju ändå hålla i minnet att det kan göras vissa prioriteringar, och då kan man ställa frågan: När ni nu skriver ihop er med de borgerliga, visar samma synsätt som de, har ni då inga andra ekonomiska prioriteringar när det gäller vad som är angeläget att satsa på i samhället? Tycker ni att skattesänkningar åt de välbeställda är viktigare än standardförbättringar åt pensionärerna? Tycker ni att Vigganplanen är betydelsefullare än standardförbättringar åt pensionärerna? Tycker ni att subventioner åt storkapitalet är viktigare än förbättringar av pensionärernas förhållanden?

Dessa frågor måste ni ge ett klart svar på, för om man skall döma av ert ställningstagande i utskottet på den borgerliga sidan är frågorna högst berättigade. Och de är berättigade mot bakgrund av att detta visar att ni faktiskt har ändrat ståndpunkt jämfört med 1969 och närmast er den borgerliga ståndpunkten – den från vilken det alltid när den här frågan är uppe i kammaren predikas så mycket skräckpropaganda emot den ekonomiska belastning som den s. k. åldringsexplosionen har inneburit.

Till sist en ytterligare fråga: När ni nu förmådde krysta ur er – jag kan inte bättre säga – ett s. k. särskilt yttrande, dvs. när ni så att säga försökte rädda er själ utan att behöva stå för vad ni tyckte om pensionärernas överläggningsrätt, hade det då inte varit rakare och hederligare och rejälare och en nyttig

Onsdagen den
21 november 1979

*Översyn av ATP-
systemet m. m.*

knäpp på näsan åt den borgerliga regeringen om ni hade röstat med vpk:s förslag åtminstone på den punkten?

HELGE KARLSSON (s):

Fru talman! Får jag påminna Jörn Svensson om vilka det var som införde ATP-systemet 1960, vilka det var som hade kämpat för detta under hela 1950-talet och fram till 1960 för att få den reformen genomförd. Jag vill också tala om för Jörn Svensson att vi intar samma ståndpunkt i dag som vi gjorde vid det tillfället. När det gäller standardsänkning är det riktigt att vi 1969 anmodade en utredning att undersöka möjligheterna till en sådan, men jag har här också för Jörn Svensson redogjort för vad pensionskommittén kom fram till. Kommittén ansåg att det fanns andra prioriteringar som var mera nödvändiga att göra vid det tillfället, bl. a. sjukvården och äldreomsorgen.

Men därmed är inte frågan om standardsäkring definitivt avsågad. Jag nämnde också att pensionskommittén går vidare med sitt arbete och att ett sådant f. n. pågår i kanslihuset. Vi vet ännu inte vad det arbetet kommer att resultera i. Om det skulle utmytna i förslag som vi bedömer att det inte finns förutsättningar för, kan vi utnyttja den fria motionsrätten om vi inte vid det tillfället sitter i regeringsställning.

Vidare, Jörn Svensson, har vi också genomfört andra förbättringar. Det är ändå så att socialdemokratin står pensionärerna och folket ute på verkstads-golvet mycket nära. Vi har lagt märke till de förändringens vindar som har dragit genom arbetslivet. Därför har vi bl. a. genomfört delpensioneringen, som är en betydelsefull reform för många av våra kolleger ute på arbetsplatserna. Vi har också liberaliserat möjligheterna till förtidspensionering, så att den nu inte längre måste beviljas enbart av medicinska skäl utan även kan beslutas av arbetsmässiga skäl. Detta är nödvändiga reformer, som kostar pengar, men de måste genomföras, och det får då göras prioriteringar i dessa avseenden.

Nu vill Jörn Svensson koppla samman oss med de borgerliga i detta ärende. Må så vara! Vi håller fast vid vår ståndpunkt att pensionerna skall förbättras efter hand som vi får de ekonomiska resurserna härtill, men vi vill först avvakta det förslag som kommer från regeringskansliet. Vi har också gjort vissa andra prioriteringar tidigare.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Helge Karlsson behöver inte påminna mig om var arbetarrörelsen stod när striden gällde ATP – jag var själv med och delade ut material inför den viktiga ATP-striden, dvs. folkomröstningen och det följande riksdagsvalet. Jag gick trappa upp och trappa ner, och jag var klart medveten om varför jag gjorde det, så det var en fullständigt onödig påminnelse.

Och det var inte alls det som frågan gällde, Helge Karlsson, utan någonting helt annat. Den gällde vad er egentliga ståndpunkt i denna viktiga sociala och ekonomiska prioriteringsfråga är i dag och om ni har samma typ av prioritering som de borgerliga uppenbarligen har. De vill offra den långsiktiga principen om standardsäkring av pensionerna och det långsiktiga målet att

uppnå en pensionsnivå och en pensionsstandard motsvarande 65 % av en genomsnittlig industriarbetarlön.

Vi har samma ståndpunkt som 1969, säger Helge Karlsson. Det var intressant, för det har jag inte märkt när jag läst utskottsbetänkandet – det måste jag säga. Betänkandet representerar ju en ståndpunkt som är ungefär densamma som pensionskommitténs från augusti 1977. Och denna ståndpunkt i sin tur var någonting helt annat än man skulle ha väntat, med utgångspunkt i riksdagsbeslutet 1969.

Om det alltså är så, Helge Karlsson, att ni står fast vid de gamla principerna, då tycker jag att ni skall skynda er att visa det, för det är utomordentligt svårt att upptäcka och utläsa det av era ställningstaganden här i dag.

Sedan säger Helge Karlsson att man måste väga behovet av förbättringar av pensionerna mot annat, som också är viktigt för pensionärerna. Ja, det kanske man måste göra i ett kortsiktigt perspektiv. Man får ju alltid diskutera vad man skall ta först och ta härnäst osv. Men det var inte heller detta jag frågade efter, utan jag frågade efter en annan prioritering – som inte innebär att man sätter upp det ena pensionärskravet mot det andra och spelar ut dem mot varandra, utan som innebär att man tar ställning till vad som är viktigast: att ge pensionärerna förbättringar och starkare förbättringar än hittills eller att ge de välbeställda skattesänkningar.

Det gäller skillnaden mellan de borgerliga satsningarna och prioriteringarna och de prioriteringar vi från vpk anser vara rimliga – att pensionärerna faktiskt skall gå före många av de allmänna mål som regeringspolitiken nu sätter upp. Frågan är var ni står där. Om det kan man inte heller läsa ut någonting ur socialförsäkringsutskottets betänkande, annat än att ni faktiskt står på den borgerliga ståndpunkten eller föredrar att över huvud taget inte ta någon ställning i frågan.

På denna punkt vill jag ha besked. Vad är det för mycket viktiga ekonomiska prioriteringar här i landet och i regeringspolitiken som är så viktiga att de måste gå före den långsiktiga förbättringen av pensionärernas standard, standardsäkringen av pensionerna och uppnåendet av 65-procentmålet? Ytterligare en gång – och nu vill jag ha svar, ett svar på den fråga jag ställer: När ni nu avgett ett särskilt yttrande, där ni framhävt betydelsen av pensionärernas överläggningsrätt, vari ligger då logiken i att rösta emot det konkreta förslaget från vpk om att införa en sådan överläggningsrätt?

HELGE KARLSSON (s):

Fru talman! Jag skall svara på den sista frågan som Jörn Svensson ställde angående överläggningsrätten. Om Jörn Svensson läser i utskottsbetänkandet och i vårt särskilda yttrande, där vi gör en kraftigare understrykning, får Jörn Svensson klart för sig att man håller på med överläggningar mellan pensionärsorganisationerna och departementet om hur man skall kunna ordna denna del. När det kommer till ett konkret förslag får vi se hur det ser ut. Det är svaret på den frågan.

Sedan försöker Jörn Svensson göra en sammankoppling med skattesänkningar. Jag delar helt hans uppfattning att vi inte skall sänka skatterna för de

Onsdagen den
21 november 1979

*Översyn av ATP-
systemet m. m.*

besuttna i samhället och därmed omöjliggöra en pensionshöjning eller andra reformer. Men det är det inte fråga om i detta fall, Jörn Svensson. Vi har aldrig diskuterat skatterna när det gäller de pensionsreformer som ni tagit upp här.

När det gäller en standardsäkring har jag tidigare sagt att vi står fast vid de utredningsdirektiv som gavs 1969, att man skall undersöka möjligheterna till en standardsäkring av pensionerna. Men det har visat sig, efter den omfattande utredning som pensionskommittén gjort, att någon sådan möjlighet inte finns f. n., därför att det som sagt finns andra åtgärder för de äldre som måste prioriteras i det här sammanhanget. Jag har räknat upp en del av de åtgärder som måste genomföras.

Jörn Svensson tog också upp situationen för låginkomsttagarna och de deltidsanställda, och det han sade om detta var riktigt. Men jag vill erinra om att 15-årsregeln och 30-årsregeln i ATP-systemet ger möjligheter även för deltidsarbetande att få full pension när de går över till full sysselsättning.

Jörn Svensson gjorde vidare den jämförelsen att den som arbetar på verkstadsgolvet måste fullgöra kanske 40 pensionsår medan andra kommer undan med 25 pensionsår. Också det är i och för sig riktigt. Men det gäller en försäkring, uppbyggd på helt försäkringsmässiga grunder, och det innebär att även de som aldrig betalat ett öre till ATP men som skulle råka i den olyckliga situationen att de inte kan utföra något arbete, tack vare den antagandepoäng som införts i systemet ändå kommer att få ATP-pension. Detta måste ses som en åtgärd av solidaritet mellan de olika grupperna.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Nu får väl Helge Karlsson ändå litet svårt att klara sig. Nu vill han skydda sig genom att åberopa vad som skulle stå i socialförsäkringsutskottets betänkande rörande överläggningsrätten. Men poängen är just det förhållandet att det där inte talas om någon rätt utan bara om vad man kan kalla ett normalt kontakt- och remissförfarande, som utformas på regeringens och statsapparaternas villkor. Men det var inte det som det talades om i ert särskilda yttrande och inte heller i vår motion. Vad kravet gäller är att det skall skapas en överläggningsrätt för pensionärerna, ett slags motsvarighet till den rätt till fackliga förhandlingar som råder i arbetslivet.

Jag tyckte att det var litet svagt av er att ni inte åtminstone på den punkten kunde skilja ut er från de borgerliga. Om inte annat kunde det ha sett litet snyggare ut. Ni hade då fått det lättare att klara denna diskussion, och det hade alltid varit något.

Det är vidare riktigt att det i ett försäkringssystem förhåller sig på det sätt som Helge Karlsson beskrev. Vi har naturligtvis ingenting att invända mot att människor kan få ATP-pension fastän de inte varit med om att betala den. Men denna fråga får inte enbart ses isolerat och tekniskt utan måste också ses som en allmän fördelningspolitisk fråga. Om systemet i sin helhet kommit att innehålla sådana drag som innebär att det konserverar ojämlikhet, att det skapar sådana proportioner mellan inbetalnings- och utbetalningsflödena att en lågavlönad eller en genomsnittligt avlönad LO-anställd eller en lägre

tjänsteman får ett förhållandevis sämre utbyte, medan de högavlönade i karriäryrkena får det relativt sett bättre, är det en fördelningspolitisk effekt som inte är bra. Man måste på sikt ha det målet att något skall göras åt detta. Man måste på något sätt försöka neutralisera eller upphäva sådana konsekvenser genom att forma om systemet eller modifiera det. Det kan ske inom ramen för en sådan långsiktig förändring som vi i vår motion 598 framhåller måste bli följden av den utvärdering av systemets effekter som vi kräver.

Vi tycker också att det är litet egendomligt att inte ni på socialdemokratiskt håll kunde gå med på en sådan utvärdering. Där hade frågor av detta slag kunnat belysas, och man hade kunnat få en utgångspunkt för att rätta till felaktigheter.

Fru talman! Jag skall inte plåga Helge Karlsson ytterligare. Må denna debatt ändå bli en liten påminnelse om att det inte är bra när ett parti på arbetarrörelsens grund kollaborerar för mycket med de borgerliga i utskottet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 2, 4 och 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 598 av Lars Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörn Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 7 mom. 2, 4 och 5 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 598 av Lars Werner m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jörn Svensson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 309
Nej – 15

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1246 av Jörn Svensson m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörn Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Nr 34

Onsdagen den
21 november 1979

*Den psykiatriska
vården*

Den som vill att kammaren bifaller socialförsäkringsutskottets hemställan i betänkandet nr 7 mom. 3 röstar ja, den det ej vill röstar nej. Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 1246 av Jörn Svensson m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jörn Svensson begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 309

Nej – 15

§ 2 Den psykiatriska vården

Föredrogs socialutskottets betänkande 1979/80:8 med anledning av motioner om utvecklingen av den psykiska hälsovården och den psykiatriska vården.

I detta betänkande behandlades motionerna 1978/79:885 av Göran Karlsson m. fl. (s),

1978/79:893 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari yrkats att riksdagen hos regeringen hemställde om tillsättande av en parlamentarisk utredning med uppgift att skyndsamt framlägga ett medicinsk-socialt handlingsprogram för den psykiatriska vården och rehabiliteringen samt att riktlinjerna i motionen borde ligga till underlag för utredningsarbetet, och

1978/79:2114 av Thorbjörn Fälldin m. fl. (c) såvitt här var i fråga (yrkandet 2).

Utskottet hemställde

1. beträffande stöd för utvecklingen av den psykiska hälsovården att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:885 yrkandet 3 och motionen 1978/79:2114 yrkandet 2,

2. beträffande utvecklingen av den psykiatriska vården att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:885 yrkandena 1 och 2,

3. beträffande en parlamentarisk utredning om den psykiatriska vården och rehabiliteringen att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:893.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Högt avancerade, moderna samhällen uppvisar ibland egendomliga nivåskillnader. Trots nära sammanhang mellan skilda samhällsområden kan vissa av dem avskärmade och stanna på en kvalitativt helt annan och lägre nivå än samhället i stort.

Det amerikanska samhället har världens högsta och mest differentierade materiella produktion. Ändå är 30 miljoner amerikaner undernärda. Sverige har allmänt sett rätt höga funktionella och vetenskapliga nivåer – men har en psykiatrisk vårdsektor med häpnadsväckande efterblivenhet.

Svensk psykiatri har vissa övertydliga drag. Man har en mycket hög omfattning av psykiatriskt tvång. Det är lätt att få folk tvångsomhändertagna i Sverige. Rättsskyddet är nästan obefintligt.

Psykiatrin domineras av medicinsk-kemiska metoder. Också där andra behandlingsinslag finns, står dessa ofta på en svag och outvecklad nivå. Sverige har på ett egendomligt sätt förblivit oberört av de stora landvinningarna som gjorts i de vetenskaper som analyserar det mänskliga psykets funktion och villkor. Denna avskärmning är ödesdiger.

Sverige har inte influerats nämnvärt av den politiska debatt om den psykiska utstötningens problem, som varit framträdande i anglosachsiska länder, i Italien och även i Norge. Politiska instanser som riksdagen har egentligen aldrig tagit upp dessa frågor till seriös diskussion. Särskilt tragiskt är kanske att arbetarrörelsen aldrig trätt fram i opposition mot samhällsapparaternas ofta brutala behandling av psykiska avvikelser och psykiskt utstötta människor.

Sverige har aldrig genomgått någon genomgripande psykiatrisk reform av det snitt som den politiska vänstern har drivit fram i Italien sedan 1974. De förändringar som nu inträffar är vaga och delvis dubbelbottnade. Man får ibland det intrycket att de är mindre föranledda av en önskan om innehållslig förnyelse och mer av en önskan att spara pengar. De utgör f. ö. till stora delar en ren pappersplanering utan verkligt innehåll.

Man skulle kunna säga att svensk psykiatri inte bara lyckats låsa in tusentals medborgare och beröva dem deras mänskliga rättigheter. Psykiatrin har också lyckats låsa sig själv ute från den vetenskapliga förnyelse som brutit igenom i den övriga världen. I dag är det den medicinsk-kemiska forskningen på området som prioriteras i Sverige – en tendens som tycks gå helt på tvärs med den internationella vetenskapen.

Detta är politiskt mycket oroande, för psykiatrin i denna sin klassiska form är ett mäktigt redskap för att hålla de utslagna nere. Den är en spärr mot samhällskritiska tankar. Den sörjer för en passivisering av de utslagna och ett döljande av sammanhanget mellan psykisk utstötning och samhällliga maktförhållanden.

Så får det enligt vpk:s mening inte förbli. Svensk psykiatri får inte bli ett reservat, där en mekanisk behandlingssyn, en primitiv analys av psykiska processers natur och en brutal inställning till människor får fortsätta att frodas. Psykiatrin är antihuman i denna sin klassiska och traditionella form och ett hot mot de grundlagsfästa rättigheterna.

Sverige behöver en stor psykiatrisk reform, en reform som gör upp med föråldrade strukturer och med medicinskt kvacksalveri samt förhindrar övervåld inom och utanför de psykiatriska institutionerna. Efter folkpartiregeringens uttalade tankar att föra nya grupper människor in under de psykiatriska tvångslagarna är en genomgripande omvälvning på området

desto mer nödvändig.

Vad krävs då i första hand? Själva lagstiftningen och rättsproceduren måste snarast ändras. Grovt taget 90 % av de tvångsintagningar som i dag sker är onödiga och behandlingsmässigt ofta rent destruktiva. Tvångsförfoganden över människor skall reserveras för situationer, där akut fara föreligger för liv och hälsa och där f. n. inget alternativ till institutionskydd kan ges.

Rättsproceduren måste göras långt mer kvalificerad. Läkarens rätt att utfärda intyg om tvångsomhändertagande måste avskaffas. Tvångsförfoganden skall ske på ett juridiskt ansvarigt sätt. Den omhändertagne skall kunna bevara sin rätt att föra talan och utse ombud. Liksom i Italien bör en rättslig instans – en domstol eller en politiskt vald ämbetsman – godkänna proceduren. Själva praxis måste bli starkt restriktiv i förhållande till nu.

Det biologiska och medicinska synsättets fortlöpande dominans måste äntligen radikalt brytas. Försiktig medicinering kan vara ett stöd i psykiatribehandling. Den massiva medicinering som nu utgör behandlingens tyngdpunkt är emellertid direkt skadlig. Den innebär en neddrogning och utgör ett drogproblem i samhället, kan man säga med viss tillspetsning. Tvångsmedicinering är oftast helt förkastlig och till skada för behandlingsprocessen.

Man måste göra upp med den spridda föreställningen att psykiska patienter är farliga och våldsamma människor. Bara i en minoritet av fallen är sådan fara för handen. Dessutom vet vi att många aggressiva beteenden bara är ett direkt svar på en meningslös, förnedrande och destruktiv form av behandling. Sådana reaktioner behöver inte inträffa, om man återupprättar patientens värdighet och medborgerliga rättigheter, ger patienten en aktiv roll i en behandling där människan får uppleva att hon verkligen blir hörd.

Huvuddelen av nuvarande institutionsvård kan stegvis avvecklas. Men även en övergång till öppna former måste följas av en grundläggande förändring i själva behandlingens innehåll. Annars blir den bara ett organisatoriskt skal, där likgiltigheten mot människans verkliga, djupgående problem kan breda ut sig ännu mer fritt än nu.

Fönstret måste öppnas här i Sverige mot en djupgående vetenskaplig förnyelse av själva grundkunskapen om det mänskliga psyket och om psykiska processer. Sedan många år har nya ståndpunkter byggts upp utifrån en förenad neurologisk, antropologisk och psykologisk forskning. Dessa ståndpunkter revolutionerar det mesta i hittillsvarande synsätt. I korthet kan de beskrivas på följande sätt.

Psykiska processer är inga speglingar av det högre nervsystemets fysik och kemi. Nervsystemet är bara redskapet. Upphovet till psykiska processer ligger alltid utanför människan. Utan detta förhållande till den yttre verkligheten träder en mänsklig hjärna över huvud taget inte i funktion.

Hjärnans kemi och fysiologi är förvisso viktig. Men sambanden och systemen i den psykiska föreställningsvärlden har inget mekaniskt förhållande till det högre nervsystemet. Människan ärver aldrig sitt psyke. Hon ärver en materiell utrustning, men den bara förmedlar material utifrån till psykiska processer, vilka är höggradigt självständiga i förhållande till

hjärnans materiella egenskaper. Vi vet att människans nedärvda högre nervsystem har varit detsamma i tusentals år. Men vi vet också att hennes psykiska föreställningsvärld under tiden har genomgått oerhörda revolutioner. Det visar på ett slående sätt psykets obegränsade flexibilitet och kvalitativa oberoende av sin materiella bas.

Vilka slutsatser måste dras av sådana vetenskapliga resultat?

För det första: Den medicinska psykiatrins grundteser och metoder framstår som obrukbara. Medicineringen saknar verklig relevans till psykiska problem – vilket inte betyder att den måste förkastas som ett förnuftigt använt, tillfälligt, praktiskt hjälpmedel i vissa lägen, men det är en annan sak.

För det andra: Det är helt felaktigt att söka upphovet till psykiska processer i biologiska förhållanden eller ärftliga faktorer. Processerna uppstår enbart ur sättet på vilket människan internaliserar intrycken av världen omkring sig.

För det tredje: En för människan destruktiv psykisk process är åtkomlig bara om människan själv aktivt engageras i någon form av motprocess. Detta innebär en förkastelsedom över tvångsmedicineringen och tvångspsykiatrins princip. Det understryker behovet av förtroendefulla och demokratiska former för behandling, där ett dialektiskt, ömsesidigt och självständigt utbyte mellan patient och behandlingspersonal kan ske.

Därmed når vi en kärnpunkt i psykiatri som politiskt problem. Psykiatri i sin klassiska form döljer de psykiska processernas verkliga orsaker för människor. Den blir till en förtrycksmekanism, ägnad att fördjupa deras sociala underordning och förnedring i det rådande maktsystemet. Denna psykiatrins roll måste slås sönder en gång för alla. Vetenskap och mänsklig civilisation har ingen användning för den.

Men detta kan inte ske med en gång, ty alternativen är dåligt förberedda. De beteendevetenskapliga riktningar som finns på området står i Sverige på en outvecklad nivå. De har hållits tillbaka, mycket av statsmakternas ointresse. Psykoterapiutredningen, som var det första försöket att bringa någon sorts system i detta, visar genom sin svaga uppläggning hur förvirrad, vetenskapligt oskräp och eklektisk psykoterapi i Sverige i många stycken är.

Detta är delvis ett resultat av gamla internationella förhållanden. Den klassiska, medicinska psykiatri utnyttjades och blomstrade i 1930- och 1940-talens diktaturer i Europa. De hade användning för den. Men den kvalificerade beteendevetenskapen, särskilt den analytiska traditionen, trycktes oftast ner och hämmades. Först med de nya resultat som nu har börjat framkomma läggs en grund för att vi skall kunna återvinna och nyskapa dessa beteendevetenskapliga traditioner.

Även en annan grundförutsättning måste i detta sammanhang nyskapas. Det är kampen och aktiviteten från de utstötta själva och deras organisationer. En frigörelse från en destruktiv psykisk process är inte bara en sak för den enskilda människan, en ensam kamp, utan det är också en kollektiv kamp. Och den har direkt eller indirekt kopplingar till en större social och

allmänpersonlig frigörelsekamp.

Det är med utgångspunkt i de förhållanden som jag här har beskrivit som vpk har väckt sin motion med krav på ett omfattande program för reformering av den svenska psykiatriska vården. Jag yrkar, fru talman, bifall till vpk-motionen.

KARL LEUCHOVIUS (m):

Fru talman! Det utskottsbetänkande som vi nu behandlar råder det enighet om inom utskottet. Jag har inte tänkt att bemöta Jörn Svenssons föreläsning om olika psykiatriska problem, behandlingsmetoder o. d. Men jag kan delvis dela hans uppfattning på några av de punkter som han har berört.

Jag har begärt ordet för att något deklarerat utskottets ställningstagande när det gäller vpk-motionen 893 av Lars Werner m. fl. Den motionen har Jörn Svensson inte berört särskilt mycket, men han har ändå yrkat bifall till den. I motionen hemställs om tillsättandet av en parlamentarisk utredning med uppgift att framlägga ett medicinskt-socialt handlingsprogram för den psykiatriska vården efter de riktlinjer som har framförts i motionen.

Man kan först konstatera att mycket av det som föreslås redan är i full gång att verkställas ute i de olika landstingen och sjukvårdsdistrikten. Så är inte minst fallet när det gäller utvecklingen mot mer öppna och decentraliserade vårdformer. Jag tror att vi alla är överens om att vi på den punkten måste försöka komma längre än vi hittills har gjort. Men det har hänt en hel del sedan landstingen övertog de gamla mentalsjukhusen från staten.

I utskottsbetänkandet nämns några siffror, som bekräftar denna utveckling. 1977 var antalet vårdplatser i slutet psykiatrisk vård 31 450 men väntas enligt LKELP 79 till år 1981 minska till 28 760. Däremot kommer besöken i den öppna vården att öka från 707 000 till ca 900 000 under samma tidsperiod. Här är alltså en utveckling på gång mot just de förhållanden som Jörn Svensson har tagit upp. Jag kan medge att den inte har gått så hastigt som man skulle önska ute i de olika landstingen och sjukvårdsdistrikten. Men det är brist på personal, inte minst läkare, som är orsaken till att den inte gått fortare.

Utskottet ser positivt på denna utvecklingstrend som redan pågår, och man säger i betänkandet att det är "angeläget att riktlinjer för en modernisering av den psykiatriska vården presenteras utan ytterligare dröjsmål. I dessa riktlinjer måste beaktas även behandlingsmetoder som har annan grund än ett somatiskt-medicinskt synsätt på psykisk ohälsa."

Att utskottet inte har velat bifalla motionskravet om tillsättande av en ny utredning hänger delvis samman med att vi redan har väldigt många utredningar på hälso- och sjukvårdsområdet. I många av dessa utredningar berörs också just den psykiatriska vården. Det finns sådana som nyss har avlämnat betänkanden, vilka alltså ännu inte är behandlade.

I utskottsbetänkandet talas bl. a. om att socialstyrelsen har utarbetat ett förslag till principprogram för psykiatrisk hälso- och sjukvård. Detta förslag har varit ute på en mycket bred remissomgång hos olika huvudmän och myndigheter. Det har nu alltså behandlats vidare, och socialstyrelsen

kommer att behandla förslaget redan nu på fredag. Enligt planerna är det meningen att förslaget därefter snarast skall presenteras i en skrift, där riktlinjer för utvecklingen av den psykiatriska vården under 1980-talet kommer att läggas fram. Det kan också tilläggas att många landsting efter omfattande utredningar har lagt fram egna program för hur man skall ordna den psykiatriska vården. Jag tror det är ganska väl genomarbetade vårdprogram som många av sjukvårdshuvudmännen har utarbetat och som man nu försöker förverkliga och verkställa ute i de olika områdena.

Det är mycket på gång i den riktning som vi väl alla strävar mot, dvs. att försöka minska på institutionsvården och satsa mer på de öppna vårdformer. På den punkten tror jag, som jag sade tidigare, att vi inte behöver ha några delade meningar.

Socialutskottet behandlar f. n. en proposition om socialtjänsten, där det även finns ett par avsnitt om socialvård och primärvård som rör den psykiatriska vården. Jag tror vi får tillfälle att återkomma när kammaren skall behandla just det förslag som socialutskottet kommer att lägga fram.

Mot denna bakgrund har vi i utskottet ansett att en ny utredning just i detta läge inte skulle ha särskilt mycket att komma med, och vi vill avvakta vad som är på gång i alla de utredningar som nu arbetar. Är det så att de inte kommer fram med några resultat får man återkomma så småningom.

Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Det var ju en minst sagt defensiv hållning från utskottet. Men bakom denna defensiva hållning döljer sig nog den verkligheten att utvecklingen inom den psykiatriska vården sakteliga men under stort motstånd rör sig åt det håll som även Karl Leuchovius anser önskvärt. Men när det gäller t. ex. socialstyrelsens dominerande inställning, dess principprogram, finner man ingenting som har den ringaste likhet med den grad av förnyelse som tiden kräver och som jag har varit inne på.

Jag vill säga i förbigående till Karl Leuchovius att man kan faktiskt tala i en motions anda, även om man inte läser upp precis de formuleringar som finns i motionen. Jag tror nog att det tydligt framgick att det finns en djupgående överensstämmelse mellan vår motion och det anförande som jag nyss höll, även om jag tog upp problemen ur delvis andra infallsvinklar.

Vad som är oroande med den nuvarande utvecklingen och dess dubbeltydiga, svärgenomträngliga karaktär är att svaga tendenser till förnyelse i rätt riktning balanseras av att man för det första på något sätt undviker att beröra själva behandlingsinnehållet och för det andra att den medicinska psykiatrins grundläggande synsätt bevarar sin dominans. Det gör den också i de programatiska uttalanden som socialstyrelsen står för.

Än mer oroande är att så mycket av forskningsresurserna leds till de typer av forskning som ligger just på det medicinskt-fysiologiska och det medicinskt-kemiska området. Jag betecknar inte de forskningarna som icke önskvärda eller ointressanta, men de är inte i överensstämmelse med vad prioriteringen borde avse, nämligen en fördjupning av den beteendeveten-

skapliga utvecklingen. Detta har också påpekats i en socialdemokratisk motion till detta ärende, som vi från vårt håll tycker har en rad viktiga synpunkter.

Jag skulle vilja ställa en testfråga till utskottets talesman bara för att något belysa vad jag menar. Jag har i min hand en kursbok. Den används på gymnasieskolans vårdlinje i årsklass 2, skötare- och sjuksköterskeutbildning. Den behandlar alltså förhållandena inom den psykiatriska sektorn. Boken heter betecknande nog Psykiatrisk hälso- och sjukvårdslära. Redan i sin titel rör den sig alltså med mycket traditionella, klassiska begrepp, och att det inte är en slump märker man när man läser den.

I denna bok, som alltså skall läsas av människor som sedan skall delta i vården, som många gånger gör det tunga jobbet på detta område, som har mest direkt kontakt med patienterna och med de psykiskt utstötta, finns det ingenting som ens antyder att det ute i världen finns några brytningar mellan klassiska synsätt och helt nya synsätt. Eleverna får inte någon som helst antydning om att här förekommer en vetenskaplig förnyelse. Här presenteras allt – så och så är det, detta är ingenting som diskuteras, detta skall ni förhöras på, detta skall ni kunna. Och med det som bas skall ni gå ut och vårda människor. Man kunde tycka att namn som Ronald Laing, Franco Basaglia eller Leontiev borde ha nämnts i någon liten bisats. Man kunde ha talat om vad de stod för, eftersom deras forskning – speciellt Leontievs, som jag uppehöll mig vid något i mitt första anförande – faktiskt är oerhört uppseendeväckande och innebär helt nya och viktiga steg på vägen till förståelse av det mänskliga psykets uppkomst och funktion. Men icke så.

Det finns mycket man skulle kunna anföra ur denna bok, men bl. a. inleds den med att hävda att psykiska störningar är produkten av olika orsaker, ärftliga rubbningar, sjukdomar beroende på organiska skador i hjärnans celler, beteendeförändringar som har sin grund i betingning och felinläring. Man lyfter alltså fram de orsaker som typiskt tillhör den gamla klassiska men nu vetenskapligt övervunna delen av psykiatrin. Det får eleverna lära sig är orsakerna till psykiska störningar och psykiska avvikelser. Jag vill fråga Karl Leuchovius: Är det den kunskapen som de unga på vårdlinjen skall bära vidare, och hur förnyad blir vården där sådana kunskaper tillämpas?

KARL LEUCHOVIUS (m):

Fru talman! Jag tror för min del att Jörn Svensson gör det litet för lätt för sig när han hävdar att den vård och behandling som förekom för 20–25 år sedan fortfarande existerar. Det har hänt väldigt mycket på detta område. Jag är själv från ett län som fick överta ett stort mentalsjukhus. Där har vi undan för undan minskat platsantalet. Vi har vidare byggt upp vårdcentraler i nästan varje kommun, och på några av dessa finns en öppen psykiatrisk mottagning. Det finns även mindre klinikenheter, och vi håller f. n. på att omarbota vårt mentalsjukhus så att det också delvis kommer att bli ett bassjukhus.

Behandlingsmetoderna skiljer sig mycket från de tidigare. I dag förekommer det att många själva, dvs. utan tvång, uppsöker sjukhuset för att få psykiatrisk vård. Psykisk ohälsa är en sjukdom liksom alla andra sjukdomar,

vilket många har insett. Jag tror alltså att vi är inne på en riktig linje.

Vilken bok som skall användas i undervisningen är en annan fråga som Jörn Svensson tog upp: Jag har inte sett den bok han refererade ur. Men jag tror att man kan använda sig av många andra böcker än just den.

Det finns enligt min mening mycket att göra på detta område, inte minst på behandlingssidan. På den punkten tror jag att vi kan vara överens. Men det har som sagt hänt mycket, och mycket är också på gång. Jag tycker att Jörn Svensson skall ha det i beaktande när han kämpar för framsteg på detta område. Jag vet att han är mycket insatt i dessa frågor. Därför tycker jag också att han kan tillstå att det har hänt mycket på de senaste åren liksom att mycket är på gång i de olika sjukvårdsdistrikten för att förbättra den vård som tidigare kanske inte var den allra bästa.

JÖRN SVENSSON (vpk):

Fru talman! Det är naturligtvis riktigt som Karl Leuchovius säger, att det har hänt mycket på detta område. Går man in på en psykiatrisk klinik i dag är kontrasten mot hur det såg ut i början av 1960-talet mycket slående – ingen bestrider det. Det har förekommit en påtaglig yttre humanisering. Det finns också kvalitativa inslag, som inte alls förekom tidigare. Naturligtvis har också öppenheten ökat som en produkt av den debatt och det tryck som ändå har funnits, även om det inte har varit särskilt kraftigt i detta land.

Vad som emellertid har bevarats och som i förhållande till utvecklingen med dess krav blir allt orimligare är vad man kan kalla den auktoritära formen för behandling. Det är dominansen från det medicinsk-psykiatriska synsättet, den auktoritära behandlingen och de föräldrade förklaringsgrunderna till psykisk avvikelser. Att det faktiskt finns en sorts regress på vissa områden, en tendens till återgång och låsning, kan inte heller bestridas. Det förekommer alltså motstridiga tendenser. Det är något som man har anledning att vara oroad för.

Det är sant att de medicinska preparaten åtminstone på ett yttre plan har medfört en humanisering, att annan typ av tvångsmedel än tvångsmedicinering har kunnat reduceras. I stället har en väldigt stark tonvikt lagts på de kemiska preparaten, som man förser människor med – ofta med tvång. Dessa preparat utgör en huvudfaktor i behandlingen, som är helt oförenlig med nya synsätt och dessutom oförenlig med en verklig åtkomst av grundorsakerna till de psykiska problem som behandlas.

Man gör så att säga det hela alltför mycket till en fråga för den kemiska industrin, och det är icke den psykiska utslagningen. Det tror jag att Karl Leuchovius kan hålla med mig om. En annan faktor som icke har försvunnit och som illustrerar vad jag nu säger, nämligen att någon avgörande brytning med den auktoritära psykiatrin, den antidemokratiska, antihumana psykiatrin, på det djupare planet icke har skett. Det är ju en mycket hög frekvens av tvångsomhändertagande enligt de psykiatriska tvångslagarna som finns här i Sverige – mycket hög i förhållande till vad som förekommer i andra länder. Det beror som alla vet inte på att det finns större psykiska avvikelser i det svenska samhället än i de flesta andra samhällen – snarare är det tvärtom. Det

finns samhällen som har upplevt krig och där människorna utsatts för svåra traumatiska upplevelser, där man skulle vänta att det fanns många fler sådana här störningar. Men tvångsomhändertagandet där är långt mindre, ja bara en ringa del av vad det är här i Sverige. Det måste väl ändå stämma oss till eftertanke i detta sammanhang.

Jag skall emellertid inte helt släppa Karl Leuchovius beträffande den fråga jag ställde om synsätten i sådant här kursmaterial. Jag kan försäkra att jag inte tar fram denna bok därför att den är något skräckexempel, utan därför att den tyvärr är en ganska typisk återspeglning av de synsätt som förmedlats till de unga människor som utgör nästa generations vårdarbetare för den här sektorn. Man har t. ex. på s. 177 en redogörelse för hur, som man säger, en fysisk hjärnskada kan vålla en psykisk avvikelse hos en människa. Så berättar man om en person som slog sig i huvudet när han var utsatt för en bilolycka. Mera i förbigående nämner man att en kamrat till honom, som satt bredvid honom i bilen, dödades. Så berättar man om hur denna människa som tidigare var en positiv och glad person blev alltmer retlig, alltmer destruktiv i sitt beteende, outhärdlig för sin omgivning, deprimerad osv. Sedan har man den otroliga naiviteten – typisk för den klassiska medicinska psykiatrin – att säga att hans psykiska beteende berodde på den skada han fick i huvudet. Det må ändå vara uppenbart för alla att för den som suttit i en bil och kört ihjäl en annan människa är det denna upplevelse och inte slaget i huvudet som är det väsentliga. Men det är typiskt att här framställs det på ett annat sätt. Det är karakteristiskt för den konservativa psykiatrins sätt att leta ut vissa orsaker och förtiga andra. Det är i ett nötskal hela dess vetenskapliga dilemma, hela dess karaktär av kvacksalveri – och den måste bort, ju förr dess hellre.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 och 2

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 893 av Lars Werner m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Jörn Svensson begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 8 mom. 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit motionen nr 893 av Lars Werner m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Jörn Svensson begärde rösträk-

ning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 297
Nej – 16
Avstår – 2

Nr 34

Onsdagen den
21 november 1979

Abortlagstiftningen

§ 3 Abortlagstiftningen

Föredrogs socialutskottets betänkande 1979/80:10 med anledning av motioner om abortlagstiftningen.

I detta betänkande behandlades motionerna
1978/79:365 av Allan Åkerlind (m) och Tore Nilsson (m),

1978/79:1265 av Sven Johansson m. fl. (c, m), vari hemställdt

1. att riksdagen hos regeringen begärde en utvärdering av abortlagen och information om denna i enlighet med vad i motionen anförts,

2. att riksdagen, med hänvisning till regeringsrättens dom den 6 oktober 1977, hos regeringen begärde införande av en lagfäst rätt för sjukvårdspersonal, som av etiska eller religiösa skäl fann det oacceptabelt att medverka vid abortingrepp, att avstå från medverkan vid sådana ingrepp.

1978/79:1824 av Linnea Hörlén (fp) och Kersti Swartz (fp), vari hemställdt

1. att riksdagen hos regeringen begärde en utvärdering av den nya abortlagens verkningar,

2. att riksdagen hos regeringen begärde åtgärder för en intensifierad information om de stödåtgärder samhället erbjöd abortsökande, samt

1978/79:1846 av Ingegerd Troedsson m. fl. (m, c), vari hemställdt att riksdagen hos regeringen begärde en utvärdering av abortlagen.

Utskottet hemställde

1. beträffande frågan om en ny abortlagstiftning att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:365,

2. beträffande frågan om en utvärdering av abortlagstiftningen att riksdagen med anledning av motionen 1978/79:1265 yrkandet 1, motionen 1978/79:1824 yrkandet 1 och motionen 1978/79:1846 som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet anförde,

3. beträffande frågan om information om stödåtgärder för abortsökande att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1824 yrkandet 2,

4. beträffande frågan om sjukvårdspersonals medverkan vid abort att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:1265 yrkandet 2.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av Märten Werner, Blenda Littmarck och Anita Bråkenhielm (samtliga m).

RUNE GUSTAVSSON (c):

Fru talman! Socialutskottet har behandlat ett antal motioner som rör abortlagstiftningen, vilket framgår av utskottets betänkande nr 10. I tre av motionerna finns yrkanden om en utvärdering av den nu gällande abortlagen, vilken har varit i kraft sedan den 1 januari 1975. Ett enigt utskott har biträtt dessa yrkanden och uttalar sig för att en sådan utvärdering kommer till stånd. Däremot har utskottet inte förordat någon omprövning av den huvudprincip på vilken abortlagen bygger.

Vilka är då motiven till utskottets enhälliga ställningstagande? I utskotts-betänkandet finns dessa utförligt redovisade, och jag skall kortfattat sammanfatta dem i mitt anförande.

Först vill jag säga, att vi tidvis har haft en ganska intensiv debatt i abortfrågan. Denna debatt pendlar från en ultraliberal uppfattning som ifrågasätter den nuvarande lagstiftningens regler till en uppfattning som fördömer i stort sett varje abort. Jag hoppas att en utvärdering kan medverka till att balansera denna debatt. En utvärdering bör kunna ge besked om huruvida abortlagen medför negativa konsekvenser, liksom vilka positiva konsekvenser den inrymmer.

Utskottet har den uppfattningen att en utvärdering bör kunna ge en mera djupgående bild av hur lagstiftningen tillämpas och effekterna av denna än vad som är möjligt att få genom den statistik vi erhåller genom rapportering till socialstyrelsen över verkställda aborter.

Utvärderingen bör försöka klarlägga såväl de positiva som de negativa konsekvenserna av abortlagens tillämpning. Eftersom lagen varit i kraft under fem år, så bör det vara möjligt att få en ganska bra bild av detta. Det sägs att det finns en benägenhet hos vissa kvinnor att se abort som ett alternativ till användning av preventivmedel. En utvärdering bör också försöka utreda om det finns grund för det påståendet.

Utskottet har inte i detalj kunnat precisera hur den här utvärderingen skall utföras, men utskottet har pekat på tre huvudpunkter.

Den första är att utskottet anser att en genomgång av abortförfarandet bör göras. Därvid är det viktigt att abortrådgivningen beaktas. Och utskottet ger klart besked om vad som avses med abortrådgivning. Jag citerar: "Med abortrådgivning avses vid personligt besök meddelad information om möjligheterna att vid icke önskad graviditet erhålla abort samt om samhällets stödåtgärder vid graviditet m. m. --- Rådgivningen har inte till syfte att påverka den abortsökande kvinnan att avstå från att begära abort eller att låta utföra abort (se bl. a. SoU 1974:21 s. 32). Rådgivningskontakten är utslutande avsedd att vara kvinnan till stöd och hjälp i en för henne svår situation."

Av detta framgår att både utskottet och riksdagen fäste utomordentligt stor vikt vid abortrådgivningen när abortlagen kom till. I praktiken har det sedan visat sig att det förekommer mycket stora regionala variationer då det gäller

förekomsten av kuratorsrådgivning. Därför anser utskottet att det är viktigt att en ingående undersökning görs av följande:

1. orsakerna till variationerna,
2. den praktiska utformningen av abortrådgivningen genom gynekolog, kurator eller annan person,
3. betydelsen – så långt det är möjligt – av abortrådgivningen för kvinnans ställningstagande i abortfrågan samt
4. frågan om den information som ges beträffande samhällets stödåtgärder är tillfredsställande utformad.

Utskottet betraktar denna del av utvärderingen som mycket viktig.

Den andra punkten som utskottet pekat på är frågan om de stora regionala skillnaderna i abortfrekvensen. Jag har statistik från 1977 och skall här redovisa några siffror.

Först tar jag upp aborter per 1 000 kvinnor i åldern 15–44 år. För Stockholms län är siffran 24,7, för Jönköpings län som ligger lägst 12,5, för Kronobergs län 17,4, för Kalmar län 14,2, för Gotlands kommun 14,4 och för Göteborgs kommun 25,8.

Om jag sedan tar siffrorna för aborter per 1 000 kvinnor i åldern 15–19 år, så är variationerna också där väldigt stora. För Stockholms län är siffran 33,7, för Jönköpings län, som även här ligger lägst, är den 17,0, för Kronobergs län 24,4, för Kalmar län 20,1, för Gotlands kommun 24,2 och för Göteborgs kommun 29,8.

Då är frågan: Vad är anledningen till dessa betydande variationer? Om man bara ser på Smålandslänen kan man konstatera att variationerna är mycket stora. Det bör bli en viktig uppgift vid utvärderingen att försöka komma fram till vilka faktorer det är som förorsakar dessa skillnader.

Den tredje punkten som utskottet pekat på som ett viktigt område för utvärderingen är huruvida kvinnan i en abortsituation utsätts för psykiska påfrestningar såväl inför ett beslut om en abort som efter det att aborten utförts. Detta gäller inte minst med utgångspunkt i att abortlagen bygger på kvinnans egen bestämmanderätt i frågan om en graviditet skall avbrytas eller ej. Därmed har också ett stort ansvar lagts på kvinnan. Om det behövs stödåtgärder i form av kuratorskontakter i syfte att minska dessa psykiska påfrestningar är en fråga som bör ingå i denna utvärdering.

Detta är således områden som utskottet särskilt pekat på och anser bör ingå i en utvärdering. Men utskottet framhåller att det med utgångspunkt bl. a. i vad som anförts i motionerna kan vara motiverat att undersöka abortlagens tillämpning och effekter även ur andra aspekter.

Fru talman! Med det anförda yrkar jag bifall till socialutskottets hemställan i betänkandet nr 10.

MÅRTEN WERNER (m):

Fru talman! Också jag hälsar med tillfredsställelse att vi nu äntligen får en utvärdering av abortlagen. Den var ju ingalunda fri från kontroverser när vi antog den 1974. Och vi är överens om att abortlagen förvisso är en i människolivet djupt ingripande lag.

Nr 34

Onsdagen den
21 november 1979

Abortlagstiftningen

Det är som sagt värdefullt med denna utvärdering. Vi kommer ihåg att lagen antogs i tidsnöd under de sista dagarna i maj 1974. Den hade inte underkastats lagrådsgranskning, och socialutskottet hade inte hunnit remittera den till justitiutskottet. Vi minns också de starka opinionsyttringar som nådde oss från en rad kristna samfund och andra.

Därtill kommer att lagen innebar mycket väsentliga förändringar av 1938 års lag. Man antog en ny princip. 1938 års lag var en förbudslag, och aborten var ett undantag från lagen. Nu vände man på principen och fick då en fri abort. Kvinnans avgörande allenast behövdes och behövs beträffande de 12, för att inte säga de 18 graviditetsveckorna.

Jag instämmer med Rune Gustavsson i att det är väsentligt att få klarlagt hur kvinnor upplever ensamheten i avgörandet inför en abort. Vi kan utgå ifrån att åtskilliga är utsatta för ett tryck och att friheten blir en chimär i många fall. Hur är det efteråt när man kanske får tankar på att man kunde ha ställt sig annorlunda i abortsituationen? Då är man också ensam och har inte fått dela ansvaret med läkare, kurator och andra.

Det är viktigt att det här blir utvärderat. Det gäller också den kvinna som får abort. Hon framhärdar kanske mot ett yttre tryck. Hur upplever hon sin situation och ensamhet efter abortingreppet?

När vi antog lagen 1974 talade man om att detta naturligtvis skulle vara en nödlösning också i framtiden. Men det måste ju vara tomt tal, för har man principen fri abort kan man ju inte längre tala om nödlösning. Vi har upplevt ett ökande antal aborter. Det är en av fyra och på sina håll en av tre graviditeter som går till abort. Man räknar med att det under det här året skall bli 34 000 aborter. Det är väl ingen som i dag tänker ta i sin mun att det rör sig om 34 000 nödlösningar?

Utvärderingen når inte heller nu, lika litet som när lagen antogs, den som verkligen är part i målet – det ofödda barnet, som saknar rättsskydd – men en och annan kanske kan ana ett och annat.

Ett par ord, fru talman, om det särskilda yttrandet. Om man läser betänkandet flyktigt kan man kanske få den uppfattningen att samtliga ledamöter i utskottet tycker att allt är väl beställt. Vi tänker inte ändra på någonting, utan bara gå en opinion till mötes som har krävt en utvärdering. Men vi från vårt håll vill i vart fall inte gå händelserna i förväg utan låta utvärderingen ske, och så får vi se vilka positiva och negativa effekter som uppstår, utan att vi binder oss på något sätt. Där har jag väl en divergerande uppfattning i förhållande till Rune Gustavsson, för inte kan det väl vara så när det gäller denna utvärdering att principerna skall stå fast, oavsett vad som sker? Om nu problemet verkligen ligger i att kvinnan ensam skall ta detta för henne och andra så väsentliga steg och det är till den grad besvärande får vi tänka om, eftersom detta ju också berör huvudprincipen.

Vi säger sålunda ingenting i dag, utan vi menar att vi först skall avvakta resultatet av utvärderingen och se vad den för med sig. Därefter får vi ta ställning till vilka åtgärder vi skall vidta i lagens namn.

Med detta, fru talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

*Abortlagstiftningen**Om en utvärdering
av abortlagens
tillämpning*

Statsrådet ELISABET HOLM, som meddelat att hon i samband med behandlingen av detta ärende ämnade besvara *Sven Johanssons* (c) den 19 oktober anmälda interpellation, 1979/80:29, till socialministern, om en utvärdering av abortlagens tillämpning, erhöll ordet och anförde:

Fru talman! Sven Johansson har frågat socialministern om hon är beredd att medverka till att en utvärdering av verkningarna av abortlagens tillämpning kommer till stånd samt att frågan om sjukvårdspersonalens skyldighet att medverka vid aborter utreds.

Arbetet inom regeringen är så fördelat att det är jag som skall svara på interpellationen.

1974 års abortlag (SFS 1974:595) vilar på den principen att kvinnan inom vissa gränser skall få bestämma, om hennes graviditet skall avbrytas. Sålunda är det kvinnan själv som avgör frågan om abort före utgången av tolfte havandeskapsveckan. Hon får vägras abort endast om åtgärden kan medföra allvarlig fara för hennes liv och hälsa. För abort efter tolfte men före utgången av artonde veckan fordras därutöver en särskild kuratorsutredning. Om kvinnan inte medges abort är läkaren skyldig att omedelbart hänskjuta frågan till socialstyrelsen för prövning. Efter artonde havandeskapsveckan får abort ske endast efter tillstånd av socialstyrelsen.

Antalet aborter uppgick år 1974 till 30 636. Under det första året som den nya abortlagen gällde, dvs. år 1975, steg aborterna till 32 526. Därefter har antalet aborter minskat och uppgick år 1978 till 31 918. Med ledning av abortutvecklingen under första halvåret 1979 räknar socialstyrelsen med att antalet aborter i år kan komma att stiga till ca 33 000. Ökningen hänförs sig främst till kvinnor som är 30 år och äldre, medan aborterna bland tonåringar minskar. Det bör här nämnas, att 90 % av alla aborter numera utförs före utgången av den tolfte havandeskapsveckan och att 85 % av samtliga aborter utförs i öppen vård. Nästan alla kvinnor som söker abort får någon form av rådgivning. En omfattande abortförebyggande information har ägt rum genom ungdoms- och kvinnoorganisationer med stöd av statliga medel sedan den nya abortlagen kom till. En brett upplagd upplysningsverksamhet i abortförebyggande syfte har på initiativ av socialstyrelsens nämnd för hälsoupplysning, den s. k. H-nämnden, bedrivits på flera håll i landet. Preventivmedelsrådgivningen har också byggts ut väsentligt och ligger nu på en jämn nivå i hela landet.

Jag är väl medveten om att det bland sjukvårdspersonalen finns personer som av etiska eller religiösa skäl inte vill medverka vid aborter. Det önskemålet måste enligt min mening respekteras i de fall moderns liv och hälsa inte hotas. Detta har också förutsatts av riksdagen och understrukits i den senaste lydelsen av socialstyrelsens cirkulär (MF 1974:100, ändrat 1976:14) med anvisningar om tillämpningen av abortlagen. Jag vill samtidigt understryka angelägenheten av att den gynekologiska verksamheten planeras på så sätt att kvinnor som är berättigade till abort kan få abort utan onödigt dröjsmål.

Vad socialutskottet har anfört i sitt betänkande SoU 1979/80:10 med anledning av motioner om abortlagstiftningen kan jag i allt väsentligt

Onsdagen den
21 november 1979

Abortlagstiftningen

*Om en utvärdering
av abortlagens
tillämpning*

instämna i.

I likhet med utskottet anser jag att det inte finns anledning att ändra på huvudprincipen i abortlagen, nämligen att kvinnan själv inom vissa gränser skall få bestämma om hon skall föda sitt barn eller om hon skall låta avbryta graviditeten.

Abortlagen har snart varit i kraft i fem år. Med hänsyn härtill och till angelägenheten av att försöka minska abortfrekvensen, anser jag i likhet med socialutskottet att abortlagstiftningen bör utvärderas. Därvid bör enligt min mening särskild uppmärksamhet ägnas sådana frågor som organisationen och omfattningen av preventivmedelsrådgivning, abortrådgivning samt information och undervisning om sex och samlevnad över huvud taget. Vidare bör bl. a. invandrarkvinnorna uppmärksammas. Vi måste se till att allt som är möjligt görs – utan att rubba på grunderna för abortlagen – för att minska abortfrekvensen. Möjligheten till abort skall självklart stå till buds i de fall kvinnan själv finner att det är den lämpligaste lösningen på de problem som en oönskad graviditet kan medföra.

Jag kan försäkra Sven Johansson att jag kommer att följa denna fråga med stor uppmärksamhet.

SVEN JOHANSSON (c):

Fru talman! Den fråga vi nu har att behandla är en av de allra största frågorna för vårt samhälle, vår demokrati och vår livsåskådning – en fråga som har med själva livet att göra. Den rör de ofödda barnens situation.

Moder Teresa i Indien får Nobelpriset för sin insats för de svaga. Hon har sagt ett sanningens ord, som borde få oss svenskar att nyktra till. Med sorg har hon konstaterat, att Sverige är ett fattigt land. Det har inte råd att värna om de svagaste och de mest värnlösa – de ofödda barnen.

När abortlagen antogs var meningarna om fri abort mycket delade bland medborgarna i vårt land, och det kan ifrågasättas om det fanns en verklig majoritet för beslutet. I den debatt som föregick antagandet av lagen underströks kraftigt att många människor uppfattade den som en kränkning av kristen skapelsetro och humanistisk etik och som ett uttryck för bristande respekt för livet. Den kristna livsåskådningen bygger ju på Bibeln, och det finns många bibelställen som tar upp de ofödda barnens situation. Jag skall be att få citera ett enda, ur den 139:e psalmen, där psalmisten säger:

”Benen i min kropp voro icke förborgade för dig,

när jag beredes i det fördolda,

när jag bildades i jordens djup.

Dina ögon sågo mig, när jag ännu knappast var formad;

alla mina dagar blevo uppskrivna i din bok,

de voro bestämda, förrän någon av dem hade kommit.”

Psalmisten talar också om Guds beskydd för fostret i moderns liv.

Meningsskiljaktigheterna har inte heller blivit mindre efter fem år. Det är ett starkt tryck från många enskilda och grupper i vårt samhälle att något måste göras. Man kräver inte bara en utvärdering utan också en omprövning. Jag har med anledning av den interpellation jag har väckt fått brev,

telefonsamtal och besök som påminner om vad vi upplevde 1974.

Det har också framhållits i debatten att om rätten att överleva, en gång inskränkts med samhällets sanktion, behövs det bara tillfälliga förändringar i samhällets livs- och människosyn för att nya gränsförflyttningar skall komma att göras. Har man rätt att utsläcka spirande liv kan inte steget till rätt att utsläcka tynande liv vara så långt.

När jag har sagt detta är jag också angelägen om att få framhålla att jag är väl medveten om svårigheterna på detta område. Sekulariseringen i vårt samhälle gör det svårt för många att leva upp till fundamentala livsprinciper. Utvecklingen i vårt land går mot en förändring i inställningen till och respekten för människolivet. Orättvisor och utslagning försätter många i en svår situation. Detta gör att vi måste visa hänsyn och människokärlek när vi försöker komma till rätta med ett av vårt lands stora problem.

Jag noterar med tacksamhet att utskottet har tillmötesgått det krav på en utvärdering som jag framfört dels i en motion 1978, dels i en motion i år samt att svaret på interpellationen går i samma anda. Jag ber att få tacka statsrådet för detta svar.

När nu en utvärdering kommer att ske är det viktigt att den görs förutsättningslöst, att man tar ner alla tänkbara aspekter och att utvärderingen sker på en så bred grund som möjligt, så att man inte utestänger några grupper och intressen. Jag vet inte vem som skall sätta i gång denna utvärdering och inte heller vilka som skall medverka i den.

Det visar sig att aborterna bland tonåringar minskar, och detta sker bl. a. parallellt med en förändrad ideologisk livsinställning bland de yngre. Det är väldigt viktigt att man vid en utvärdering tar hänsyn till denna positiva förändring i ungdomarnas livssyn. På så sätt kanske vi kan finna en väg till att nedbringa antalet aborter. Jag har under den senaste tiden mött ungdomar som anser att vi inte kan bygga ett varmt och medmänskligt samhälle med respekt för livet, om vi tillåter att mellan 30 000 och 40 000 ofödda barns liv utsläcks varje år. Även på detta område bygger vi för framtiden, och det är viktigt hur vi gör det.

Här är det också viktigt med informationen. Det uttalades mycket bestämt i den debatt som föregick abortlagen att abort inte hör tillgripas annat än som en yttersta nödlösning. Sådan information ges inte. Varje kvinna som köper graviditetstest på apoteket får full information om att man kan få abort. Det sägs inget om det personliga ansvaret och om respekten för livet. Det sägs inget vackert om livet, om kärleken, om glädjen och om förmånen att få föda ett barn eller om möjligheten för ensamstående mödrar att få hjälp eller att kunna adoptera bort barnet.

F. ö. måste samhället bli mer barn-, familje- och hemvänligt bl. a. när det gäller ekonomi, planering och attityder. Vi kommer då snart att upptäcka att ett ja till livet ger långt större glädje och bättre livskvalitet än vår nuvarande, nästan livsfientliga materialism. I det samhället är vi i den kristna församlingen beredda att ställa upp och ge vårt stöd.

När det gäller sjukvårdspersonalen kommer ingenting att hända. Då vi hade abortdebatten underströks det ju inte minst från moderat håll hur viktigt

Onsdagen den
21 november 1979

Abortlagstiftningen

*Om en utvärdering
av abortlagens
tillämpning*

det var att sjukvårdspersonalens rätt att icke medverka vid abort blev författningsmässigt reglerad. Vi vet att det egentligen inte finns något skydd för sjukvårdspersonalen. Socialstyrelsens anvisningar gäller ju inte om det skulle bli så att huvudmannen tvingade någon att delta i abortoperation. Det är en mycket viktig principiell fråga i vilken mån konsekvenser av en kristen tro och livssyn skall accepteras i vårt samhällssystem. En lagändring är nödvändig för att skapa ett tillräckligt skydd. På sikt är jag rädd för att man kan börja tvinga personal att delta i aborter mot personalens vilja och övertygelse.

Jag skulle vilja ställa några frågor med anledning av interpellationssvaret. När det gäller sjukvårdspersonal som av etiska eller religiösa skäl inte vill medverka vid aborter säger sjukvårdsministern: "Det önskemålet måste enligt min mening respekteras i de fall moderns liv och hälsa inte hotas." Det skulle vara intressant att få höra statsrådet tala om i vilka fall moderns liv kan hotas när det gäller en abortoperation. Jag förstår att moderns liv kan vara hotat i samband med en förlossning, men när kan moderns liv hotas då det gäller en abort? Är det endast medicinska skäl som beaktas, eller kan också sociala och andra skäl åberopas?

Jag skulle vilja ställa ytterligare ett par frågor.

Om någon tvingas medverka vid en abortoperation, är det då socialstyrelsens anvisningar eller den lag som regeringsrätten åberopar som gäller vid en rättegång?

Kan socialstyrelsen, om personalsituationen skulle bli besvärlig, utfärda nya anvisningar utan att höra riksdagen?

Jag har, fru talman, inget yrkande. Jag hoppas att personalens ställning också kommer med i utvärderingen.

Statsrådet ELISABET HOLM:

Fru talman! Jag vill svara på Sven Johanssons direkta fråga om när personal kan tvingas att delta vid aborter. Vi måste, som jag sade i interpellationssvaret, respektera att det bland sjukvårdspersonalen finns personer som av etiska eller religiösa skäl inte vill medverka vid aborter. Det är alldeles klart att det måste vara så. Det framgår också av socialstyrelsens anvisningar. Undantag kan vara situationer då moderns liv och hälsa står i omedelbar fara, nämligen då en abort är nödvändig för att rädda moderns hälsa. Det kan vara en sjuklig förändring hos modern som framtvingar en abort. Då kan det också vara nödvändigt att ha den här inskränkningen, om det skulle råka vara så att annan personal inte finns tillgänglig. Det måste således vara yttersta nödfall när personal mot sin etiska och religiösa övertygelse tvingas att medverka vid aborter. Det skall alltså endast vara fråga om medicinska skäl: det är inte sociala eller ekonomiska skäl som gäller i det här fallet. Då finns det inte anledning att ha så bråttom som det kan göra vid medicinska skäl. Det är en viktig del av socialstyrelsens anvisningar.

RUNF. GUSTAVSSON (c) replik:

Fru talman! Bara ett par synpunkter med anledning av Sven Johanssons anförande.

Sven Johansson frågade: Vem tillsätter utredningen som skall göra utvärderingen? Det framgår klart av utskottets betänkande, p. 2, där vi säger att riksdagen skall ge regeringen till känna vad utskottet anfört på den här punkten. Det är alltså regeringen och det ansvariga statsrådet som har att ta ställning till det.

Jag vill också peka på de punkter i betänkandet som tar upp frågan om personalen. Det är en fråga som utskottet vid olika tillfällen har diskuterat. På s. 5 har vi klart angivit vad utskottet sagt vid ett tidigare tillfälle, vilket riksdagen har anslutit sig till. Vi nämnde då att utskottet inte ansåg att någon författningsmässig reglering av frågan var påkallad. Men, skrev vi också, å andra sidan förutsatte utskottet att sjukvårdspersonal som har betänkligheter i angivet hänseende inte skall vägra medverka då fråga är om abortingrepp som är nödvändiga för att undvika fara för moderns liv och hälsa. Det har utskottet pekat på också i förevarande betänkande.

Jag vill till sist säga att det är ett enhälligt utskott som tagit ställning till frågan om en utvärdering. Utvärderingen gäller inte grundprincipen i abortlagstiftningen.

SVEN JOHANSSON (c) replik:

Fru talman! När jag frågade vem det är som tillsätter utredningen avsåg jag om det är statsrådet eller regeringen i dess helhet. Jag vill understryka att utvärderingen bör ske med så bred medverkan som möjligt från olika grupper i vårt samhälle.

Jag återkommer till det fall då moderns liv är i fara. Det kan väl inte tänkas att det i särskilt många fall kan vara fråga om timmar, så att man därför skulle kräva att personal som har en annan inställning skall medverka?

När jag i dag igen läste igenom debatten från 1974 kom jag att tänka på att man från moderat håll ställde kravet om lagstiftning. Vi har haft ett moderat statsråd sedan den debatten, och det blev ingenting gjort. Nu har vi återigen ett moderat statsråd. Jag skulle vilja säga till statsrådet: Det är i regeringsställning som man kan vidta åtgärder – inte motionsvägen eller interpellationsvägen.

LINNEA HÖRLÉN (fp):

Fru talman! Sedan riksdagen under stor vända tog beslutet om vår nuvarande abortlagstiftning, har mer än fem år gått. Åtskilliga erfarenheter av hur den verkat har också hunnit samlas. Vi har sett exempel på att där man i abortlagstiftningens anda ställt tillräckligt med resurser till förfogande, har det varit möjligt att nedbringa antalet aborter. På andra håll har däremot antalet aborter i oroande grad ökat inom vissa grupper. Kersti Swartz och jag har i en motion påtalat dessa förhållanden liksom vissa problem i samband med abortrådgivningen och begärt en utvärdering. Jag vill använda tillfället att uttrycka min tillfredsställelse med att utskottet har tillstyrkt förslaget.

Då snart ett år förflutit sedan motionen skrevs, har nya erfarenheter gjorts på detta område och kanske också nya tankar tänkts. Jag skulle därför vilja knyta ytterligare några funderingar till behandlingen av denna fråga.

I ett snabbt föränderligt samhälle som vårt är det viktigt att ständigt bevaka att de värderingar som ligger till grund för vår samhällsbyggnad verkligen kommer till uttryck i lagstiftningen. När abortlagen antogs av riksdagen betonades bl. a. med skärpa att aborten aldrig skulle få betraktas som preventivmedel. I dag har vi tecken som tyder på en ökning av antalet aborter, som eventuellt kan ha ett samband med en rädsla för att använda vissa typer av preventivmedel. Det är viktigt att den utvärdering vi i dag hoppas att kammaren skall besluta om följer upp vad som hänt i detta hänseende.

En annan fråga som borde vara av intresse för en kommande utvärdering gäller uppfattningen om vad som kan kallas ett livsdugligt foster. Som utskottet påpekar finns i abortlagen en uttrycklig bestämmelse om att tillstånd till abort inte får lämnas, om det kan antas att fostret är livsdugligt. En kartläggning kan behöva göras av de rön läkarvetenskapen har gjort på detta område, rön som eventuellt kan vara av betydelse för utformningen och tolkningen av lagen.

Enligt nuvarande lagstiftning äger vidare i princip kvinnan själv rätten att bestämma om hon vill genomgå abort eller ej. Tanken bakom beslutet var, om jag fattat det rätt, att underlätta för kvinnan att få sin egen innersta önskan tillgodosedd. Hon var den som bäst kunde bedöma den förhandenvarande situationen och konsekvenserna av beslutet också med tanke på det ofödda livets bästa. Det är naturligtvis inte lätt att komma åt uppgifter om i vilken utsträckning lagstiftningens intentioner i detta avseende blivit förverkligade. Men här finns en problematik som behöver belysas för att de kvinnor som haft psykiska besvär i samband med abort skall kunna få den hjälp de behöver och för att undvika liknande svårigheter i framtiden.

Till sist, fru talman, vill jag ta upp vad utskottet säger om en omprövning av huvudprincipen i abortlagstiftningen. Jag delar utskottets uppfattning att den frågan inte skall avgöras nu. Det är viktigt att vi först får fram så många fakta som möjligt, både positiva och negativa, om konsekvenserna av vår nuvarande abortlagstiftning. Detta för att vi skall ha ett så bra underlag som möjligt för den eventuella omprövning av abortlagstiftningen eller delar av den som kan bli aktuell i framtiden.

Fru talman! Jag har inget annat yrkande än utskottet.

TORE NILSSON (m):

Fru talman! "Vi må få et stopp på abortbølgen" – på svenska: Vi måste få ett stopp på abortvågen – står det i en artikel i Aftenposten från augusti i år som jag har fått mig tillsänd från vänner i Norge. Författaren, som har erfarenhet från en statlig rådgivningsbyrå, redovisar förhållandena i Norge. Han kallar i denna artikel den norska motsvarigheten till den svenska abortlagen för en "manfolkslov", alltså en manfolkslag.

Författaren framhåller att kvinnan är prisgiven åt männens önskningsar. Det må vara arbetsgivaren, principalen eller medarbetaren som säger: Du får

ju abort. Inte kan du föda barn. Du förlorar ju på det. Eller också säger man: Vi behöver dig i firman eller på företaget. Du bör inte ta ledigt. Mannen/partnern säger: Vi har inte råd med ett barn. Den tillfällige älskaren säger: Det finns ju abort och du har rätt till det.

Det är en mycket stark artikel, som vittnar om djup inlevelse och kunnsighet om förhållandena och om kvinnans nöd i detta fall. Så är alltså kvinnan utlämnad.

Det som förmärks i Norge är samma våg som här, även om den kanske är svagare än så länge. Enligt betänkandet som vi har framfört oss är antalet aborter i Norge 19,7 per 1 000 kvinnor i fertil ålder.

Men det är allvarigare än så. Samma läkare hävdar i artikeln i fråga att ingen kvinna enligt hans uppfattning undgår en negativ verkan av en abort. Det kommer förr eller senare eller skada. För många innebär det slutligen en katastrof.

Utskottet säger på s. 9, p. 3. att abortlagen bygger på kvinnans egen bestämmanderätt. Jag kan erinra om debatterna i riksdagen på 1960-talet och 1970-talet fram till dess att den nya lagen antogs med 214 röster mot 109. Inte minst från kvinnornas sida anfördes det utanför och inom riksdagen att aborterna var nödvändiga för kvinnans skull. Några påstod att det rörde sig om kvinnans frigörelse. Vi från kyrkorna och samfunden trodde det inte, och vi stämplades då som mörkmän. Vi var reaktionärer, som inte ville kvinnans bästa.

I dag vet vi att det är männen som ofta samvetslöst gömmer sig bakom abortlagen, hänvisar till de möjligheter den ger. Den egna bestämmanderätten för kvinnan är en illusion. Jag har upprepade gånger sagt här i riksdagen att en kvinna normalt vill bli och vara mor. Det är samhället, det hårda men s. k. frigjorda, som tvingar en mängd kvinnor till det som de djupast upplever som negativt.

Jag har glatts över kvinnoaktionen mot pornografi och förnedrande reklam. Jag väntar en aktion från kvinnornas sida mot den förnedrande attityd som tvingar kvinnor till abort. Här kan man verkligen tala om diskriminering.

Jag vill peka på den statistik som finns på s. 7 i utskottsbetänkandet. Per 1 000 graviditeter var aborterna 25,4 år 1978. Det är den högsta siffran någonsin. Vi skall komma ihåg att det f. n. är en viss nedgång i antalet kvinnor i fruktsam ålder i jämförelse med de stora kullarna från 1940-talet och 1950-talets början. Och när vi ser på antalet barn som har bortopererats kommer vi fram till att det gäller 125 000 på fyra år och att kurvan pekar uppåt i år. I Stockholm avbryts i år var tredje graviditet.

Vad betyder detta ekonomiskt? Det är ju våra sjukvårdsresurser som används vid abortingreppen. Utskottet säger att de utförs på polikliniker, men det fordras i alla fall personal, och andra sjukvårdssökande får vänta.

Det har talats om att många sjukvårdsanställda känner motvilja. Visst är det så. Läkarreglernas punkt III lyder: "Läkaren skall besinna vikten av att skydda och bevara människoliv." Jag känner många läkare som finner det ytterst motbjudande att medverka vid aborter.

Utskottet talar på s. 8 om en utvärdering, varvid man bör söka klarlägga "såväl de positiva som de negativa konsekvenser abortlagen medfört". Positiva? Är det någon som ser dem? Jag har svårt att göra det. Jag medger att det finns tillfällen när abort må förekomma, men att den nuvarande vägen fortsätter kan inte vara positivt.

De negativa verkningarna är uppenbara – vi har ju också att tänka på befolkningsfrågan. Vad finns det för utsikter för vårt folk – som nation, som svenskar? Jag menar inte att vi behöver vara just svenskar i Sverige, men är det någon politiker som stiger fram och säger att det sjunkande antalet födselar är ingenting att oroa sig över?

Om abortrådgivningen står det i utskottets betänkande att den inte har till syfte att påverka den abortsökande kvinnan att avstå från abort eller låta utföra abort. Ja, det är bra, men jag vill då anföra att jag av flera personer fått upplysningen att man får rådet att utföra abort innan man har frågat – direkt, stundom nästan pockande, fastän man inte kom för att begära abort utan bara för en vanlig kontroll vid en graviditet.

I den debatt vi hade här i riksdagen i april 1978 anförde jag ett exempel på att en mor blev uppmanad att utföra abort, eftersom hon ansågs vara för gammal att föda barn. Jag tycker att det är upprörande att sådant kan ske, men detta torde vara undantag – jag vill hoppas det.

Men sedan kommer de etiska aspekterna. Vad menas med rätt till abort? Jag som kristen anser att budet gäller människans alla åldrar: Du skall icke dräpa. Jag har många gånger i kamraren talat om det ödesdigra, det ohyggliga att människan gör sig själv till herre över liv och död. Tar man fostrets liv, kan man ta gamla eller sjuka människors liv. Jag säger: Det är orimligt! Men det finns i dagen debatt i gång om t. ex. fosterdiagnostik och att man avlivar barn som man tror skall födas sjuka på något sätt.

Jag vill gärna läsa något av det som av F.J. Nordstedt är sammanfattat i förordet till andra upplagan av Tage Lindboms bok *Sancho Panzas väderkvarnar*, som har kommit i år. Han refererar där till Tage Lindboms bok *Människoriket*, som kom i fjol. Han säger där att människan har gjort sig själv till det högsta goda. Hon har själv det högsta värdet i samhället och livet. F.J. Nordstedt skriver i förordet:

"Men nu börjar vi kunna skönja vad Tage Lindbom kallar den tredje revolutionen. Särskilt tydligt märks detta i den offentliga sjukvården, där man på allvar för fram tanken på att ett människoliv skall utsläckas, om det inte kan anses vara ett fullgott liv, t. ex. genom fostermord på handikappade barn. Ty när man förnekat människans gudomliga ursprung, hennes värde som av Gud skapad återstår till sist intet annat än att betrakta henne som en maskin. Detta är människorikets slutstation. Tage Lindbom uttrycker det så: Människoriket är den pseudoandliga drömbild som vill uppehålla illusionen om att denna sekulariserade tillvaro har en mening och ett mål. Det är under den tredje revolutionen som slöjorna kommer att slitas bort och avslöja sekulariseringens förstörelseverk."

Detta är inte sagt bara om Sverige utan om hela Västerlandet och världen i stort, men det är en skrämmande utveckling. Vad vi i dag behöver är en ny

livskvalitet, en ny stil, säger någon. Ja, vad vi behöver är det evigt nya, det som aldrig blir föråldrat. Vi måste få in en kraft i vårt samhälle – annars är välfärden bara en chimär. Vi har tragiken med de oföddas öde men även tragiken med de föddas – hemlöshet, gifter, droger, alkohol och tobak i en omfattning som vi inte drömde om för tio år sedan. Vi har problemet med hemmen, som blir allt sämre och för många obefintliga. Vi har barn som inte har någon mor och fler och fler barn som inte har några föräldrar.

Vi som nu är gamla och fick trygghet, vägledning och fostran har mitt i välfärden inte kunnat ge våra barn detta. Här behövs en ny politik. Det materiella är inte det grundläggande. Huset är byggt på en grund. I Sverige har vi raserat grunden – den kristna etiken. Vi har trott att huset i alla fall skall hålla, ja, t. o. m. förbättras. Nu är sprickorna uppenbara – välfärden är trasig.

I dag finns det ingen bot, ingen möjlighet till ögonblicklig bättring. Men det har skett ett uppvaknande – jag upplever det allt starkare. Vi politiker måste börja om från grunden. En generation, kanske två eller tre, är ”förlorade”. En snar satsning på det väsentliga kan rädda nästa generation.

Jag vill slutligen erinra om den nordiska kongress i Reykjavik i våras, där barnpsykiatriker till ett antal av 300–400 var samlade. En svensk läkare, doktor Humble, höll ett anförande om att vi måste se till att barnet har en mor som tar hand om det. Expressens reporter, som har skrivit om detta och som jag hänvisar till, frågade: Var det ingen som protesterade? Nej, ingen, svarade doktor Humble. Det är ett tecken på tillfrisknande. Barnet behöver föräldrar, och barnet behöver födas.

LISA MATTSON (s):

Fru talman! Det är med tillfredsställelse som jag har noterat att en rad representanter för socialutskottet i debatten har framhållit att betänkandet 10 inte utgår från någon omprövning av principerna bakom nu gällande abortlagstiftning. Det fanns kanhända någon suddighet vid presentationen av utskottets beslut, som har lett till en pressdebatt. I den har förts fram att vår abortlagstiftning inte bara skulle utvärderas utan också omprövas. Jag tror det är viktigt att det blir klart för alla att det inte är avsikten.

Jag skall omedelbart be att få yrka bifall till hemställan i socialutskottets betänkande.

Jag gör detta speciellt därför att jag vill begagna tillfället att betona var Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund står när det gäller abortlagstiftningen. Vi delar utskottets och statsrådet Holms uppfattning att det inte finns anledning att ändra på huvudprincipen i abortlagen, nämligen att kvinnan själv inom vissa gränser skall få bestämma om hon skall föda sitt barn eller om hon skall låta avbryta graviditeten.

Att jag speciellt vill trycka på detta beror på att en av den gångna valrörelsens lågvattenmärken var en lång rad annonser i borgerliga tidningar från ett udda par i Värmland, som påstod – och på många håll uppenbarligen också blev trodda – att vårt kvinnoförbund önskar fri abort ända fram till den nionde havandeskapsmånaden. Jag skall inte citera ordalydelsen. Fru

talmannens klubba skulle omedelbart falla i så fall – sådana ord och liknelser hör inte till ett riksdagsprotokoll eller en debatt i kammaren. Men vi har upprepat dem ordagrant i den anmälan till allmänhetens pressombudsman som vi har låtit göra mot en av de tidningar – den största borgerliga tidningen – som har låtit införa annonserna. Jag tycker, fru talman, att det var nödvändigt att få klargöra detta.

Jag vill också när det gäller verkningarna av den nuvarande abortlagstiftningen säga att man har noterat att antalet tonåringar som fått abort har minskat kraftigt. Vi tror att med bättre rådgivning och upplysning kan antalet minskas ytterligare. Vi ser det från vår sida som en utmaning till landstingen att verkligen skärpa sig, för nu råder stora regionala skillnader. Man kan också konstatera att landsting som har satsat ordentligt på upplysning och rådgivning har nått låga siffror. Det är alltså en utmaning till de landsting som släpar efter.

Det är också på sin plats, både här och kanske också i utvärderingen, att peka på vad man kan åstadkomma i abortförebyggande syfte genom en ordentlig upplysning om preventivmedelsteknik och samlevnadsfrågor.

Jag vill peka på det pilotprojekt på Gotland som tillkom tack vare en motion väckt av de socialdemokratiska kvinnorna. Socialstyrelsen fick medel till ett stort pilotprojekt som riktade sig till familjer, unga män och unga kvinnor och som innan det avslutades visade att abortsiffrorna gick ned väsentligt, medan födelsetalen, antalet frivilliga föräldraskap, ökade. Vid en jämförelse mellan siffrorna för första halvåret 1978 och första halvåret 1979 kan man konstatera att antalet aborter i åldrarna 14–19 år i Gotlands kommun har minskat med hela 27 %, medan det totala antalet aborter under första halvåret har gått ned med 10 %.

Det finns därför anledning att uttrycka farhågor för de planer vi har hört talas om att man drastiskt skall skära ner socialstyrelsens insatser på detta område. Vi tror fortfarande att hälsovårdsnämndens arbete är av oerhört stor betydelse.

Målet för vårt arbete och slutsatserna av utvärderingen måste, såvitt jag kan se, vara att ytterligare skära ned abortfrekvensen, som dock enligt Världshälsoorganisationen är ungefär densamma som i andra likvärdiga länder. Och vi tror att det är möjligt att minska den. Vi har i dag metoder – moderna preventivmedel och fri abort – som förhindrar oönskade graviditeter. Den rätten skall vi värna om. Men det är en fråga som vi måste ställa oss i sammanhanget: Har vi också möjlighet att föda de barn som vi önskar? Att människor i dag inte vill eller kan föda mer än ett eller två barn är en tankeställare för oss politiker. Och det är inte alls självklart att det är rädsla för att använda vissa preventivmedel som gör att just kvinnor omkring 30 år och uppåt söker abort i större utsträckning nu än tidigare. Det kan också vara de rent ekonomiska villkoren. Svaret finns då i ett mycket brett spektrum av samhällsplaneringen: arbetsmarknaden, familjepolitiken, bostadspolitiken, barns och vuxnas närmiljö, ett tryggare, mänskligare och barnvänligare samhälle.

I detta anförande instämde Ulla Johansson, Gudrun Sundström, Maja Ohlin och Frida Berglund (samtliga s).

Nr 34

Onsdagen den
21 november 1979

Statsrådet ELISABET HOLM:

Fru talman! Ytterst få aborter sker i hast. Sven Johansson. Sjukvårdsarbetet planeras därför så att personalen inte tvingas medverka mot sin etiska och religiösa övertygelse. Men det krävs inte särskilt stor fantasi, tycker jag, för att man skall kunna tänka sig in i en situation där abortingreppet verkligen blir brådsakande med hänsyn till moderns hälsa. t. ex. en hastig försämring av ett tidigare ansträngt hälsotillstånd. Skulle den försämringen dessutom inträffa under en semesterperiod, då man har begränsad tillgång till personal, kan det bli nödvändigt att personer mot sin etiska övertygelse tvingas medverka i aborten. Det gäller faktiskt i ett sådant fall att rädda liv då också.

Abortlagstiftningen

Jag kan dessutom försäkra Sven Johansson att jag inte egenhändigt skall vare sig utforma direktiven till den kommitté som skall göra utvärderingen eller utse ledamöterna i den kommittén. Vi har inte ministerstyre här i landet – de* är regeringen i sin helhet som gör detta.

Tore Nilsson talade om att abortlagen var en mannens lag, en lag för manlig dominans. Jag skulle vilja fråga: Blir verkligen mannens dominans mindre om vi avskaffar abortlagen? Det är inte mer än 50–60 år sedan som en kvinna som ogift blev gravid blev utstött ur samhället. Och det är en tid som vi faktiskt inte vill ha tillbaka. Det är ändå kortare tid sedan en kvinna, ofta efter mannens påtryckning, tvingades utföra illegal abort. Det är inte heller någonting som vi vill ha tillbaka. Mannens inflytande tror jag ingalunda var mindre över kvinnan vid de tillfällena.

Det är självklart viktigt att abortrådgivningen utformas så att kvinnan verkligen får stöd i sin situation. Jag har också fått flera brev i den här frågan. I dessa påpekas bl. a. att den första fråga man i händelse av graviditet ställs inför på mödravårdscentralen är: Vill ni ha abort? Det är naturligtvis inte så abortrådgivningen skall fungera. Att förutsätta att en kvinna vill ha abort är enligt min mening att inkräkta på hennes integritet. Det naturliga är att kvinnan föder barnet, men om situationen är sådan att hon vill ha abort, då skall hon få rådgivning om allt som hänger samman med en abort.

Tore Nilsson talade också om att befolkningssituationen här i landet var sådan att antalet barn blev allt lägre. Låt mig meddela att regeringen år 1977 medgav beredningsgruppen för internationella barnåret att genom statistiska centralbyrån göra en kartläggning av orsakerna till det minskade barnantalet. Sociologiska institutionen i Uppsala gör dessutom en intervjuundersökning för att utröna dels inställningen till barnafödande och orsakerna till de attityder som framkommer, dels inställningen till olika preventivmedel. Dessa utredningar kan naturligtvis bli ett värdefullt komplement till den utvärdering som socialutskottet här föreslår.

SVEN JOHANSSON (c) replik:

Fru talman! Jag tackar statsrådet Holm för detta kompletterande svar.

I den utvärdering som skall göras är det viktigt att synpunkter från alla de människor som berörs förs fram. Jag tänker inte minst på de kvinnor som efter genomgången abort fått psykiska störningar och liknande. Det är väldigt viktigt att ta hänsyn till dem och vad de har att säga.

I fråga om personalens skyldigheter är det långsökt att tro att en abortoperation kan innebära fara för moderns liv. Varför vågar man inte lagstifta på detta område för att ge personalen det skydd den behöver? Vi skall veta att många som arbetar inom sjukvården har en klart kristen livssyn. I en abortsituation är det inte bara fråga om ett liv utan om två.

TORE NILSSON (m) replik:

Fru talman! Till det som sjukvårdsministern sade om männens roll på den tid då vi inte hade nuvarande lagstiftning vill jag säga att sådana påtryckningar säkerligen förekom. Men jag är alldeles övertygad om att de inte förekom i samma omfattning som i dag. Den dåvarande lagen var ett stöd för många kvinnor som innerligt gärna ville framföda sitt barn.

Som jag antydde i mitt förra anförande har samhällsutvecklingen verkat i negativ riktning på detta område. Det är så mycket som har luckrats upp. Det är svårt att göra jämförelser, men jag efterlyser en helomvändning som gör att vi i samhällslivet och det politiska livet går in för att människor skall få tillbaka den tidigare synen på livet som något väsentligt och värdefullt. Den synen fanns en gång men har nu gått förlorad. Jag är inte alldeles övertygad om att just den här nya lagstiftningen, vilken enligt många mäns uppfattning gör det så enkelt att få abort, är anledningen till påtryckningen, i synnerhet när kvinnan känner fasa för preventivmedel och annat. Enligt min åsikt var det något negativt att lagstiftningen fick den utformning den fick, och vi måste absolut vidta åtgärder för att vända strömmen.

Vad som sedan sades om de ekonomiska förutsättningarna kan vara sant. Men nog är det väl underligt att fattiga föräldrar – jag tänker på min mor och min farmor – i det samhälle som enligt många uppfattning var så dåligt ändå hade råd och vilja att föda sina barn. Ofta var det så att de stora barnfamiljerna fick de lyckligaste och bästa barnen. Vi har räknat alldeles fel över hela fältet. Det är inte möjligt att nu utan vidare säga vem som bär skulden, men jag kan ju säga att vi har räknat fel. Därmed uttrycker jag en förhoppning om att vi kan förändra förhållandena i positiv riktning så att det blir en glädje att få ett barn.

EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Fru talman! Högerkrafterna marscherar fram över hela Europa. Något av det första de ger sig på är de rättigheter och de sociala reformer som speciellt angår kvinnorna. I England lägger den konservativa regeringen fram förslag, som direkt innebär ett hot mot den nuvarande abortlagstiftningen. I Frankrike har abortdebatten ånyo blossat upp, eftersom den lag som antogs 1975 och som har stora likheter med den svenska ånyo skall diskuteras och

eventuellt omprövas i parlamentet.

Samtidigt reses kravet på fri abort av allt fler kvinnor runt om i Europa. I Portugal räknar man med att abortlagstiftningen kommer att bli en av de viktigaste frågorna i valet i januari. I Spanien, i Portugal, i Italien och i England går i dag tiotusentals kvinnor ut i demonstrationer för rätten till sin egen kropp och sexualitet, för rätten till fri abort. De går ut i demonstrationer mot de rättegångar mot kvinnor som hållits på flera håll, bl. a. i just Spanien.

Detta sker samtidigt som vårt eget socialutskott vill ha en översyn av lagen. Redan tidigare – det har vi fått höra i debatten – har konservativa krafter försökt peta på abortlagen, men då har en mycket stark kvinnoopinion förmått hindra dem. Nu blåser uppenbarligen allt starkare högervindar också inom den borgerliga regeringen, och genast sticker patriarkerna upp. Nu skall abortlagstiftningen utvärderas. Det finns därför all anledning att se upp.

Vilka motiv åberopas för denna utvärdering? Ja, det första skäl som angavs, och som också anges i utskottets skrivning, är det faktum att det är en ny lag, och nya lagar brukar utvärderas efter en tid. Själv har jag haft den uppfattningen att det är äldre lagar som visat sig otidsenliga med hänsyn till nuvarande samhälle och dess krav som regelmässigt blir föremål för utvärdering och omprövning, inte i första hand nya lagar.

När den nuvarande abortlagen antogs 1974 var det en milstolpe för svensk kvinnorörelse. Och låt mig något beröra historiken bakom denna lag och vad vpk vid det tillfället framhöll i debatten. Äldre abortlagstiftning var och är fortfarande i många länder en klassfråga. Det var de fattiga arbetarkvinnorna som dog av illegala aborter liksom det i dag är de fattiga arbetarkvinnorna i Spanien och Portugal som dör eller lemlästas för livet av illegala aborter. Också efter den nya abortlagstiftning vi fick i Sverige på 1930-talet förblev abortlagstiftningen en klassfråga så till vida att det var kvinnor med sociala och ekonomiska svårigheter som tvingades genomgå en nervpressande lång psykiskt påfrestande byråkratisk apparat, medan de välsituerade hade lättare att få abort.

Först 1974 fick alltså alla kvinnor i vårt land samma rättigheter rent juridiskt. I praktiken skiljer det sig naturligtvis fortfarande. Abortfrågan är och förblir en klass- och samhällsfråga, självfallet en samhällsfråga med många komplexa inslag. Den som har sin försörjning ordnad genom ett jobb, den som har hopp om daghemsplats har naturligtvis en annan valsituation än den ensamstående mamma som riskerar bundenhet och isolering, som riskerar att mista sitt jobb till följd av den uselt utbyggda barnomsorgen.

Vi kan också konstatera – det framhöll bl. a. Lisa Mattson – att vi lever i ett barnfientligt samhälle, ett samhälle där, som jag framhöll i en debatt häromdagen, planeringen görs utan hänsyn till barnen och inte med dem och för dem, ett samhälle som står inför ett avgörande vägskäl i vad gäller framtiden i en rad frågor där kärnkraften bara är en, ett samhälle där många kvinnor vägrar att föda barn.

Nu visar utskottet mycket klart att det sedan den nya abortlagens tillkomst inte har skett någon nämnvärd ökning av abortfrekvensen. Vad som har skett

Onsdagen den
21 november 1979

Abortlagstiftningen

är en förskjutning av åldersfördelningen – fler kvinnor över 30 år gör abort.

Utskottet anger förutom det nyss nämnda skälet, nämligen att lagen är ny och därför bör ses över, tre grunder för en utvärdering: abortförfarandet och då särskilt abortrådgivningen, de regionala skillnaderna och anledningen till dem och slutligen de stödåtgärder som kan och måste vidtas för att stödja kvinnan i en för henne svår situation.

Vi tycker att dessa tre grunder är positiva, och en utredning är nödvändig härvidlag. Men en sådan utredning kan göras utan att man börjar tumma på abortlagstiftningens nuvarande grunder. Visserligen konstaterar utskottet att ingen omprövning av den huvudprincip på vilken lagstiftningen vilar skall ske, men då framstår, fru talman, utskottets motiv som ologiska. Det framgår också av flera av de inlägg som har gjorts här i dag att man mycket väl kan tänka sig en ändring av själva lagstiftningen. Det ligger ju i en utvärderings natur. Vpk säger i stället: Vänd på resonemanget. Abortlagstiftningen är bra och bör ligga fast. Däremot måste en utredning tillsättas, som särskilt tar upp de tre omständigheter som åberopas som skäl för en utvärdering. Dessutom, vilket utskottet inte berör i någon större utsträckning, krävs en sådan utredning för att ta upp sakens kanske viktigaste sida, nämligen det faktum att det i detta land fortfarande saknas enkla, bra och ofarliga preventivmedel för både män och kvinnor. Jag är nämligen övertygad om att det finns ett samband mellan abortsiffrorna – det faktum att de ökar bland kvinnorna över 30 år – och nuvarande preventivmedels brister. Kvinnorna har ju under årtionden utsatts för läkemedelsföretagens profitjakt på det här området. Utskottet skriver: "Man bör också söka utreda om framförda påståenden om att det skulle finnas en benägenhet hos vissa kvinnor att se abort som ett alternativ till användning av preventivmedel är riktiga och i så fall vad anledningen är till denna inställning."

Tillåt mig, fru talman, att när jag läser detta bli uppriktigt förbannad. Det är inte kvinnorna som väljer abort som preventivmedel – det är samhället som förvägrat och förvägrar dem rätten till ofarliga kontraktiva metoder. Det är riksdagen som år efter år med en åsnas envishet avvisat vpk:s krav om ökad forskning på detta område. Vi kvinnor har som sagt tröttnat på att vara ett slags läkemedelsindustrins försökskaniner som man kan tjäna pengar på. Det finns otaliga exempel på hur såväl läkemedelsföretag som läkare helt hänsynslöst skrivit ut nya medel utan tillräcklig kännedom om deras verkningar på längre sikt. I en motion 1977 konstaterade jag att det från medicinska forskningsrådet det året utdelades drygt 2 milj. kr. för projekt som direkt berörde preventivmedelsforskningen. Två miljoner! Jämför de anslagen med de forskningsanslag som går till militära ändamål!

Någon forskning för män förekommer knappast alls. Den finns, men den är oerhört litet utvecklad.

Vad utskottet alltså borde ha tagit initiativ till är en utredning om de krav som vi länge drivit om en ökad rådgivning rörande födelsekontroll och resurser till dessa – vi har därvid pekat på bl. a. Gotlandsprojektet – samt ökad forskning om ofarliga, enkla och säkra preventivmedel för såväl män som

kvinnor. Det hade varit ett bättre alternativ än att göra en utvärdering av själva lagstiftningen som man nu föreslår. En sådan utvärdering fruktar vi kan komma att leda till en inskränkning av de rättigheter som den progressiva kvinnorörelsen och andra radikala krafter tillkämpat sig trots ett hårdnackat motstånd från reaktionen – en reaktion som f. ö. sticker upp sitt fula anlete också i dagens debatt.

Jag vill framställa följande särskilda yrkande, som har delats ut i kammaren. Jag yrkar att riksdagen med anledning av motionen 1978/79:1265 yrkandet 1, motionen 1978/79:1824 yrkandet 1 och motionen 1978/79:1846 uttalar sig för att en utredning tillsätts för att

- a) göra en genomgång av abortförfarandet,
- b) utvärdera vilka faktorer som är av betydelse för regionala skillnader vid aborter,
- c) undersöka vilka stödåtgärder som kan ges åt kvinnor för att minska psykiska påfrestningar i samband med abort samt
- d) undersöka sambandet mellan icke önskade graviditeter och brister hos de olika preventivmedel som nu används.

De första tre punkterna stämmer väl överens med de motiv som utskottet anger och som Rune Gustavsson tidigare redogjorde för. Den fjärde punkten är enligt vår åsikt ett mycket viktigt tillägg. Skillnaden, fru talman, ligger däri att vi inte kopplar denna utredning till abortlagen. Den måste ligga fast.

RUNE GUSTAVSSON (c) replik:

Fru talman! Såväl Eva Hjelmströms inledning som hennes avslutning var mycket märklig. Eva Hjelmström började med att göra en rundvandring i Europa och tala om kvinnokampen för fria aborter. Så långt var beskrivningen riktig, men när Eva Hjelmström kommer hem till Sverige så har hon t. o. m. svårt att läsa innantill i utskottets betänkande.

Eva Hjelmström säger att vårt eget socialförsäkringsutskott vill ha en översyn av abortlagstiftningen samtidigt som allt detta pågår ute i Europa. Detta har vi inte begärt. Vi har emellertid begärt en utvärdering av hur den nuvarande lagstiftningen och rådgivningen fungerar osv. Vi har uttryckligen sagt så här – jag citerar ur betänkandet på s. 8:

”Även om utskottet således inte är berett att förorda en omprövning av den huvudprincip på vilken abortlagen bygger, finns det enligt utskottets mening skäl som talar för att abortlagen bör bli föremål för en utvärdering.” Vi har sedan också försökt ange vissa områden för denna utvärdering.

Eva Hjelmström säger att hon vill ha en utredning utan att man tummar på principerna i den nuvarande lagstiftningen. Jag har vid två tillfällen här sagt att huvudprincipen ligger fast – den tummar vi inte på, utan det gäller en utvärdering.

Eva Hjelmström lägger nu fram ett yrkande i fyra punkter. Det är rätt intressant. De tre första punkterna, a–c, gäller sådant som utskottet angivit som viktiga områden. När vi sedan kommer till den fjärde punkten, finner vi att Eva Hjelmström inte heller hittat på den själv. Var finner vi den? Jo, den finns i motionen 1846, väckt av förste vice talmannen Ingegerd Troedsson

m. fl., där det står: "Vad är anledningen till det stora antalet oönskade graviditeter, trots det rikhaltiga utbudet av preventivmedel?" Det är alltså bara fråga om en omskrivning av vad som står i fru Troedssons motion. Det är rätt intressant att sätta det i relation till den inledning som Eva Hjelmström höll.

Eva Hjelmström säger till slut att utredningen inte skall ha med abortlagstiftningen att göra. Men det är ju frågor kring abortlagstiftningen och hur den har fungerat som vi har diskuterat. Och det är detta vi vill ha en utvärdering av.

EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Fru talman! Som jag framhöll tidigare: I en utvärdering ligger också möjligheterna till en omprövning och en förändring av lagstiftningen. När Rune Gustavsson hänvisar till p. 2 i utskottets hemställan och den utvärdering som skall göras så ligger däri en hänvisning till motioner där motionärerna är klara motståndare till nuvarande lagstiftning. Det kan inte Rune Gustavsson springa ifrån. Och detta är mycket märkligt. Våra misstankar att detta innebär att lagstiftningen kan komma att omprövas skingras alltså inte.

Sedan till detta med forskning: De motionsförslag som vi ställt år efter år om ökade anslag till forskning om preventivmedel för både män och kvinnor har samtliga övriga partier varit med om att avslå. Rune Gustavsson kan inte nu gå upp och förklara att han på något sätt har bidragit till att denna så oerhört viktiga fråga har fått ett fall framåt. Tvärtom: såvitt jag kunnat utläsa ur utskottsbetänkandet avstyrks också den motion han åberopar.

RUNE GUSTAVSSON (c) replik:

Fru talman! När Eva Hjelmström tar p. 2 i utskottets betänkande som stöd för att hävda att, som hon säger, i en utvärdering ligger också möjligheten till en förändring av abortlagens innehåll, tycker jag att hon har ett mycket dåligt underlag. Det vi har tagit upp där är de stora regionala skillnaderna i abortfrekvensen, och vi har ställt frågan vad som är anledningen till dem. Det är väl inte oväsentligt, Eva Hjelmström, att vi har så stora skillnader. Jag tog upp dem förut, men jag kan ta dem igen.

När det gäller kvinnor i åldern 15–44 år är aborterna per 1 000 kvinnor i Stockholms län 24,7, i Göteborgs kommun 25,8, i Jönköpings län 12,5 och i Gotlands kommun, där man har gjort speciella insatser, 14,4. Är det ointressant att göra en utvärdering för att komma underfund med vad som är anledningen till dessa stora variationer i abortfrekvensen? Men det finns väl därför inga skäl att säga att just det innebär att utskottet vill ändra på abortlagen.

EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Fru talman! Jag tvingas konstatera att Rune Gustavsson över huvud taget inte lyssnar på vad jag säger.

Det var självfallet inte *den* p. 2 som jag åberopade, utan det var p. 2 under

”Utskottet hemställer”, där utskottet såsom motivering för en utvärdering åberopar motioner vilkas undertecknare är klara motståndare till den nuvarande lagstiftningen – detta har framgått, inte minst av dagens debatt. Förklara för mig, Rune Gustavsson, varför man måste lägga abortlagstiftningen som grund för att kunna genomföra en rad positiva åtgärder på det här området! Skulle inte en sådan utredning kunna göras utan att man över huvud taget behövde blanda in abortlagstiftningen?

Det finns ingen logik i vare sig utskottets resonemang eller vad Rune Gustavsson nu framhållit. Den här utredningen är fullt möjlig utan att man tummar på nuvarande abortlagstiftning.

Förste vice talmannen anmälde att Rune Gustavsson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

ALLAN ÅKERLIND (m):

Fru talman! Abortfrågan är bokstavligen en fråga om liv eller död.

Vi reagerar nästan dagligen mot det våld som utövas när människor misshandlas, när människor dödas eller när barn eller vuxna far illa på olika sätt. Sådana händelser griper tag i oss, och jag önskar många gånger att vi kunde få en annan anda i vårt land: en kristen anda, där människor respekterar varandra såsom Bibeln lär.

I en sådan anda, där man respekterar varandra, blir det inte heller så många oönskade barn därför att kärleken och respekten för motparten är större. I den andan har vi också respekt för livet. Vi vill skydda liv och rädda liv. Då måste man också göra klart för sig var livet börjar.

Livet börjar i och med befruktningen. Detta torde få kunna argumentera emot. Men det är inte rimligt att säga att det befruktade ägget skall skyddas från den tidpunkten. Fostret kan inte tillförsäkras rättsskydd förrän man vet att fostret/barnet existerar. Men från den tidpunkt då detta med säkerhet kan konstateras måste också barnet i moderlivet enligt min mening ha fullt rättsskydd.

Utifrån den grundläggande uppfattningen måste sedan ställning tas till frågan i vilka fall man kan anses ha rätt att göra avsteg från principen om fullt rättsskydd och alltså tillåta abort. Den övergripande målsättningen måste vara att nedbringa antalet aborter till ett minimum. Lagstiftningen måste också utgå från att barnet i moderlivet har ett egenvärde och att dess liv skall skyddas.

Det finns naturligtvis situationer när liv står mot liv och där abort i så fall måste accepteras. Det finns naturligtvis gränsfall där det måste avgöras i vilken mån moderns hälsa står på spel. Vi har också våldtäktsfallen. Men principen måste bli att barnet i moderlivet skall skyddas och ha samma rättsskydd som vuxna människor. Det finns ingen anledning att säga att barnet i moderlivet inte skall skyddas därför att det inte kan föra sin talan själv. Tvärtom har vi som riksdagsledamöter ett särskilt ansvar för barnen – både födda och ofödda – därför att de inte kan försvara sig själva.

Jag hörde en gång en diskussion mellan ungdomar, där några hävdade att

det skulle vara helt fri rätt att göra abort. En ung man i sällskapet berättade då att hans mor blev utsatt för påtryckningar från anhöriga för att göra abort när hon var gravid och bar på honom, men hon vägrade. Och hans fråga till de andra ungdomarna var: Tycker ni att hon skulle ha dödat mig? Frågan ställde saken på sin spets och den förblev obesvarad. Det var ingen som ville säga någonting mer.

Eva Hjelmström sade någonting intressant som jag kan instämna i. Hon sade att vi lever i ett barnfientligt samhälle. Planeringen görs utan hänsyn till barnen. Jag instämmer i det, särskilt när det gäller abortfrågan. Barnen som riskerar abort lever, så länge de får leva, i ett barnfientligt samhälle som planerar deras liv eller död utan hänsyn till dem. Det är en fråga om barn skall dödas eller inte.

År 1979 har proklamerats som barnens år. Hur många barn skall dödas bara i vårt land under barnens år 1979? Ibland griper både sorg och skräck tag i mig när jag tänker: Hur stort ansvar har jag som riksdagsman för att detta får ske? Hur stort ansvar har var och en av oss som sitter i den här kammaren?

I motionen 1978/79:365 har vi tagit upp några av de frågor jag nu berört om barnens rätt till rättsskydd.

Vi menar där att en utredning måste tillsättas för att snabbt arbeta fram förslag till en ny abortlagstiftning, vilken skall ta hänsyn till barnens rätt att leva.

Nu har utskottet föreslagit att abortlagen blir föremål för en utvärdering. Det tycker jag är mycket bra, och jag hoppas att den utvärderingen kan gå snabbt, eftersom ett ställningstagande för barnens rätt brådskar. Jag tycker också att det är bra att man i det särskilda yttrandet från moderaternas ledamöter sagt ifrån att man inte skall ta ställning till abortlagens konsekvenser förrän utredningen har gjorts. Det är viktigt att inte låsa sig på det sätt som utskottet har gjort när man t. ex. skriver att "utskottet således inte är berett att förordå en omprövning av den huvudprincip på vilken abortlagen bygger". Det är en mycket olycklig formulering. Jag tycker att en sådan här utvärdering skall tillåtas att leda till det resultat den visar att den måste leda till. Jag hoppas i stället att den utvärdering som skall göras leder till att vi så småningom får en ny abortlag som tar hänsyn till barnets rätt till liv.

I vår motion tar vi också upp frågan om vad som menas med ordet "livsduglighet". Vi menar att efter den 18:e havandeskapsveckan är nästan alla barn livsdugliga om de får fortsätta att växa i moderlivet och inte utsätts för våld utifrån. Utskottet har inte anfört någon avvikande mening i det fallet, och det tolkar jag så att utskottet i princip instämmer i vårt resonemang när det gäller foster som är mer än 18 veckor.

Men samma principiella resonemang kan också föras när det gäller barn som ännu inte är 18 veckor. De är också i allmänhet livsdugliga, såvida de får fortsätta att växa i moderlivet utan att utsättas för yttre våld.

Vad vi snabbt behöver få är alltså en lagstiftning som tar hänsyn till de ofödda barnens rätt till liv. Det är vår plikt att värna även om dem här i kammaren. Nu skall vi få en utvärdering av lagen, och jag tackar för det. Jag hoppas att den utvärderingen går snabbt och att vi efter det kan få ett nytt

lagförslag att ta ställning till – ett lagförslag som fullt ut tar hänsyn till de ofödda barnen.

Med hänsyn till den utvärdering som skall göras avstår jag i dag från att yrka bifall till motionen 365.

Liksom Sven Johansson vill jag understryka betydelsen av att sjukvårdspersonalens syn på medverkan vid aborter kommer med i utvärderingen. Utvärderingen måste självfallet få omfatta hela abortproblemet. Enligt min mening får ingen delfråga i förväg undantas, utan de som gör utvärderingen måste få möjlighet att gå in på olika frågekomplex, så att vi verkligen får en utvärdering som är värd namnet.

Fru talman! Utöver dessa synpunkter har jag inget ytterligare att anföra.

ANITA BRÅKENHJELM (m):

Fru talman! Det är naturligtvis ingen tillfällighet att användningen av säkra preventivmedel drastiskt sjunker och att vi i samband med detta för första gången på många år fått en alarmerande höjning av aborttalen i vårt land. Forskarens rapporter om risker och biverkningar är alltid tacksamma instrument att spela på för den som vill sälja lösnummer på kvinnors inneboende – förnuftiga eller oförnuftiga – rädsla. Kan det också vara så, som Eva Hjelmström redan antytt, att de kvinnor i åldrar omkring 30 år som i dag sägs stå för ökningen i aborttalen, numera redan hunnit äta p-piller i tio år och helt enkelt inte vill vara med längre?

De nu åter stigande aborttalen har säkerligen varit den tändande gnistan för den abortdebatt som i höst flammade upp i landet. Riksdagens behandling av frågan beror inte på den aktuella debatten, men de sammanfaller utmärkt i tiden. Att riksdagens socialutskott med anledning av en rad motioner enhälligt beslutat förorda en utvärdering av 1975 års abortlag, dess tillämpning och följderna är utomordentligt tillfredsställande. Tiden är nu helt enkelt, efter fem år, mogen för detta. Eva Hjelmström! Endast den som tror sig försvara en sjuk sak har anledning att vara rädd för en utvärdering.

Jag tror, med 15 års erfarenhet av abortrådgivningsverksamhet, att jag vågar tala för den vårdpersonal som är engagerad på detta område, när jag säger att ingen önskar tillbaka det krångliga förfarande, den mentalitet av förmynderi och ibland också fördömande som fanns på den gamla lagens tid. Men det är viktigt att vi inte slår oss till ro och menar att allt är väl. Det är det inte, när en fjärdedel av alla graviditeter slutar med abort. Utvärderingen kan förhoppningsvis peka på områden där samhällets insatser kan förbättras.

De väsentliga frågorna är precis formulerade i motionen nr 1846 av Ingegerd Troedsson:

Vilken har effekten varit av att hela ansvaret lagts på kvinnan? Hur upplever kvinnan detta psykiskt? Får kvinnan tillfälle att tillräckligt bearbeta sin problematik före abortbeslutet? Borde kuratorskontakten vara obligatorisk? Fungerar stödkontakten efter aborten? Bl. a. dessa frågor bör enligt utskottets mening utvärderingen ge svar på.

Det är uppenbart att en snabb handläggning, polikliniska aborter och

frivillighet beträffande återbesök innebär positiva förändringar – för sjukvårdshuvudmännen. Det blir billigare och mindre personalkrävande. Låt mig påpeka att det innebär en klar frestelse för en överansträngd sjukvård att låta abortförfarandet bli enkelt. Kvinnan skall ju ändå själv bestämma. Men det är inte lika självklart att effektiviteten innebär enbart fördelar för kvinnan. I stället för intagning på sjukhus och ett helt dygns möjligheter att få tala med någon, avdelningsläkaren, nattsköterskan eller någon annan av vårdpersonalen, att få komma med den där extra lilla frågan, ängslan, oron i sista minuten, erbjuder vi i dag kvinnan en omedelbar kontakt med den opersonliga operationsmiljön, där effektiva människor döljer sig bakom de avvisande operationsdräkterna – bara ögonen syns. Och doktorn träffar hon kanske först när hon sover och i bästa fall efteråt, ännu drogad av narkosen, ur stånd att sortera känslor och ta emot information. Och återbesöket kanske inte blir av, om hon själv skall trassla sig igenom tidsbeställningens telefondjungel utan att ha något annat att komma med än "jag vill bara prata med någon".

I en annan abortdebatt hörde jag frågan: Skall verkligen en enskild individ ha rätt att fatta beslut i en så viktig fråga? Jag vill i stället säga: Är det säkert att vi har rätt att lägga *bördan* av ett så viktigt beslut på en ensam människa? Jag ser för mig flera nitton-tjugoåringar, ett par år efter aborten, med arga och anklagande ögon: Det var alldeles för lätt att få abort. Jag hann inte med själv. Jag fick inte prata med någon vare sig före eller efter.

Tillsammans med flera kolleger inom mödravården har jag undrat över en delvis ny symtombild, där hos mycket unga väntande mödrar: ovanliga psykosomatiska symtom, bisarra mardrömmar, oproportionerligt stor rädsla för att barnet skall dö eller vara skadat. Och så småningom klarnar sambandet med skuld- straff-funderingar relaterade till den abort som hon gjorde för ett par år sedan. Är sådant verkligen vanligare i dag än förr? Kan sådant förebyggas genom bättre omhändertagande kring aborten? Sådana frågor måste utvärderingen ge svar på. Kan inte samhällets kollektiva skuldfriförklaring av aborten helt ersätta det individuella avlatsbrev som socialstyrelsens telegram eller tväläkarintyget utgjorde?

Jag vill, fru talman, i detta sammanhang utifrån helt andra utgångspunkter än Tore Nilsson påpeka hur vi i dag på detta område vad gäller jämställdheten mellan könen halkat decennier tillbaka i tiden. Vid sekelskiftet stod kvinnan ensam, utarmad, utstött med sitt önskade barn. Mannen gick helt fri. Men det kom en tid, för 20, 30, 40 år sedan, då det kostade en man en hel del att göra en flicka med barn. Mannen hade ansvar för preventionen. Jag har t. o. m. hört nu medelålders män säga att vikten av att ha kontroll över sig själv positivt påverkade nykterheten på våra dansbanor. Ett önskat havandeskap kunde för honom såväl som för kvinnan betyda ett icke planerat äktenskap. I varje fall betydde det en mångårig försörjningsbörda för ett barn.

I dag är vi, om än i mycket humanare former, på sätt och vis tillbaka igen. Kvinnan får bära ansvaret för preventionen och bära preventivmedlens biverkningar. Det antal svenska män i yngre åldrar som i dag tar ansvaret och

besväret att trä på en kondom är i avtagande. Och forskningen beträffande säkrare preventivmedel för män går trögt – medlen ger biverkningar, säger forskarna, så det går inte.

Jag har många gånger frågat abortsökande kvinnor: Och vad tycker din man då? Mycket ofta blir svaret: Han säger att naturligtvis får jag bestämma själv – det är ju jag som . . . Samhället har gjort det lätt för den enskilde mannen att två sina händer inför ett svårt beslut. Samhället har sagt att kvinnan bestämmer själv – det är ju hon som . . . Samhället erbjuder abort, smärtfritt och polikliniskt.

Socialutskottet har pekat på de regionala skillnaderna i aborttalen. Man bör utvärdera vad skillnader i preventivmedelsrådgivningens lättillgänglighet och kvalitet innebär. Men detta kan inte ge hela svaret: Socialstyrelsens stora satsning i Gotlandsprojektet gav, som Lisa Mattson påpekar, resultat i lägre aborttal och högre födelsetal. Men varför har Jönköpings län, där ingen motsvarande extrainsats har gjorts, ändå lägre aborttal och högre födelsetal? Varför har två av de tre Smålandslänen så mycket lägre aborttal än det tredje? Det beror inte på någon föredömlig kommunal barnomsorg. Vad förklarar skillnaderna mellan Västerbotten och Norrbotten? Naturligtvis inte enbart skillnader i preventivmedelsrådgivningens kvalitet.

Det är svårt men viktigt att söka ta reda på vilka sociala faktorer, vilka skillnader i levnadsförhållanden och vilka normer bland befolkningen som ligger bakom de mycket stora variationerna.

Jag vill än en gång, fru talman, uttrycka min stora tillfredsställelse med att ett enigt socialutskott föreslagit riksdagen att uppmana regeringen att göra en utvärdering. Det särskilda yttrande som vi moderata ledamöter avgivit tjänar egentligen endast till att understryka vad som ju är en självklarhet: att inga ställningstaganden kan grundas på utvärderingen innan den är gjord.

Jag tror mig till sist kunna tala för alla svenska kvinnor när jag hoppas att utvärderingen kommer att göras inte enbart genom socialstyrelsens och sjukvårdshuvudmännens ögon utan också genom abortsökande kvinnors ögon. På grundval av deras erfarenheter bör förbättringar av samhällets insatser på detta i vidaste mening livsviktiga område planeras.

I detta anförande instämde Arne Lindberg (c).

EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Fru talman! Anita Bråkenhielm påstod att jag försvarade en sjuk sak. Vad jag försvarar är kvinnans rätt till fri abort. Det, fru talman, är sannerligen ingen sjuk sak.

Jag tycker att de moderata inläggen är avslöjande och indirekt en bekräftelse på de farhågor jag tidigare uttryckte. De inläggen visar klart att man från moderat håll lägger in en helt annan tolkning i utskottets skrivning än vad såväl Rune Gustavsson som Lisa Mattson påstår att skrivningen ger uttryck för. Låt mig konstatera att ingen anser att aborter är eftersträfvansvärda. Inte minst kvinnorna själva får lida av dem. Vi måste eftersträva ett samhälle där alla är välkomna, ett samhälle där alla barn kan bli lyckliga. Det

kräver stora förändringar. Men det kräver också att vi eftersträvar att varje barn som föds skall vara välkommet. Bästa sättet att åstadkomma det är, som jag tidigare framhöll, ökad rådgivning och ofarliga preventivmedel.

Det senare försöker Anita Bråkenhielm bagatellisera genom att hänvisa till braskande tidningsrubriker. Tyvärr är det inte detta det är fråga om. Tyvärr är det ett faktum att vi i dag saknar ofarliga och enkla preventivmedelsmetoder.

Sedan spekulerade Anita Bråkenhielm kring de mycket stora skillnaderna i abortfrekvensen. De ligger naturligtvis såväl i den olikartade utbyggnaden av preventivmedelsrådgivningen i landet som i kvinnornas olika villkor i vårt samhälle. Den faktorn har dragits fram alldeles för litet i denna debatt.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1, 3 och 4

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels det av Eva Hjelmström under överläggningen framställda yrkandet, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Eva Hjelmström begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller socialutskottets hemställan i betänkandet nr 10 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit det av Eva Hjelmström under överläggningen framställda yrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Eva Hjelmström begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 298

Nej – 16

§ 4 Föredrogs kulturutskottets betänkanden

1979/80:4 med anledning av motion om bevarande av hantverkskunnande

1979/80:5 med anledning av motion om bidrag till konsthantverksgrupper

1979/80:6 med anledning av motion om förvaltningen av kyrkans egendom

1979/80:7 med anledning av motion om inrättande av ett fotografiskt centralmuseum

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

Föredrogs kulturutskottets betänkande 1979/80:8 med anledning av motion om ett forskningscentrum i anslutning till Strindbergsmuseet.

Onsdagen den
21 november 1979

*Forskningscentrum
i anslutning till
Strindbergsmuseet*

TORÉ NILSSON (m):

Fru talman! Jag skall börja med att tala om att jag inte kommer att yrka någonting, och därmed inte ge en anledning till att stanna kvar i kammaren vid den här sena timmen.

I början av året väcktes den motion, 1978/79:1865, som har givit upphov till det nu föreliggande betänkandet. Det är en märklig motion i den meningen att av tio motionärer är fem inte längre riksdagsledamöter. Jag hoppas att inte motionen har bidragit till att de lämnat riksdagen. Annars är det ett mycket intressant ämne vi tagit upp, och jag vill säga några ord med anledning av motionen.

Just nu firas över hela världen den internationella arkivveckan, och det är ganska märkligt att motionen om bevarande av ett arkiv skulle komma upp just i dag. Jag vill gärna påpeka vad som står i motionen och få det till protokollet.

Evangeliska fosterlandsstiftelsen är sedan starten och alltså en stor bokutgivare. Av de första årens utgivning finns varje titel i några exemplar i ett arkiv som f. n. förvaras i en källare i centrala Stockholm. Den lokalen måste nu utrymmas, varvid samlingen kommer att splittras. Undersökningar visar att det inte finns någonstans att ställa den, och därmed är den här historien från läseriet vid slutet.

Det är ganska imponerande att se vad som utträttades på det här området. När vi i dag talar om stöd till bokutgivning och arbetar för att på det sättet göra en kulturell insats skall vi komma ihåg att våra fäder för 100 å 120 år sedan bland väckelsefolket och inom kyrkorna kunde åstadkomma en väldig bokutgivning. I en bok om Strindberg som utgavs för ett antal år sedan av Nils Norman finns en del siffror. Bara under fem år från stiftelsens början sålde eller utdelade förlaget inte mindre än 1 500 000 böcker och traktater. Under de första 25 åren spreds sammanlagt 12 948 040 böcker.

Jag har haft tillfälle att titta på detta arkiv – och det är fantastiskt. Jag trodde aldrig att det rörde sig om en så mångskiftande litteratur. Visst gav man ut Bibeln, många bibelupplagor, och Luthers skrifter – det var under denna tid som Luther blev riktigt spridd bland folket. Men dessutom hade man tidningar för vuxna och barn, utgåvor med historiska berättelser, skrifter om kyrkohistoria och missionshistoria. Man gav t. o. m. ut "Den engelska traktaten", som ett intressant exemplar heter. Man såg bokens och det tryckta ordets möjligheter. Men man gav också ut biografier, kalendrar, reseskildringar, geografiska arbeten med illustrationer, flora i färg, barnböcker i färg, sångböcker, planscher, målarböcker och traktater.

Jag var helt okunnig om detta till för något år sedan och inser nu vilken betydelse detta måste ha haft för vårt folk. EFS var hela folkets boklåda och uppfostrare. Det var en kulturgärning som EFS gjorde. Tyvärr är denna

grundläggande insats i folkbildningen ganska förbisedd i dagens samhälle.

Det finns i Stockholm en man som heter Nils-Gunnar Andersson. Han är den som har försett oss motionärer med mycket av det samlade material som vi har använt i vår motion. Han kan oerhört mycket om väckelsetiden och om bokutgivningen under denna tid. Han kan också mycket om August Strindberg.

Vi hade tänkt oss att knyta detta arkiv till ett forskningscentrum som skulle anslutas till Strindbergsmuseet. Just i dagarna är det ju Strindbergsfeber. Jag kan påminna om Sven Stolpes bok för en tid sedan och om den nyutkomna boken av Olof Lagercrantz. Forskare från hela världen kommer till detta Strindbergsmuseum, som är inrymt i Blå tornet i Strindbergs sista hem. Dessa forskare, som känner till Strindbergs kontakt med läseriet, söker sig gärna till detta arkiv. Nils-Gunnar Anderssons tanke, som vi har framfört i motionen, är att det hade varit naturligt att till Strindbergsmuseet knyta ett arkiv från denna grundläggande tid i folkbildningen och därmed underlätta arbetet för forskare. Utskottet har inte funnit att detta är möjligt, och jag har inget annat yrkande än utskottet.

Det är intressant att se att August Strindberg, som i Röda rummet som han för resten läste korrektur på den 1 november för 100 år sedan – på sätt och vis gick till angrepp mot läseriet, började med att ge läsarna ett erkännande. Vi har inlett motionen med ett citat av Strindberg: "Läseriet är den enda yttringen av själsliv hos det sovande folket."

August Strindberg berättar i sina böcker att hans mor var läserska. Hon gick till möten och konventiklar. Från Betlehems kyrkan kom "ammor, syjungfrur och andra vänner", som han uttryckte det, och bar till hemmet Pietisten och Andelig Dufvoröst så att hans hem snart "var överlupet med pietist-skrifter". Han klandrade i Röda rummet också en del av väckelsens folk, t. ex. pastorn i Blasieholms kyrkan, som han kallade pastor Skåre. Han hade också angrepp på mycket av det geschäft som han ansåg förekom vid bokutgivning. Han gjorde sig t. o. m. rolig över missions skeppet Ansgarius, som lämnade Sverige 1873 och som han i sin bok kallar för skeppet Sulu.

Allt detta visar att det är viktigt för dem som forskar om Strindberg att få reda på hans beröringspunkter med väckelsen. Det är också intressant att tänka sig att Strindberg kanske slutade som läsare. På nattygsbordet när han i maj 1912 gick bort i det hus där museet nu är beläget låg det en psalmbok. Där fanns det en understruken vers. Den versen var i den dåtida lydelsen denna:

Domen fruktar jag väl stort,
efter jag har illa gjort,
men den trösten jag ej glömmar,
att min broder Jesus gömmer.

Det finns forskare som anser att Strindberg slutade som kristen, trots hans angrepp på kristendomen. Han var en stor diktare, och vi som inte förstår honom i allt men ändå insér att han var detta ansåg att detta var ett förslag som hade varit värt att realisera. När det nu inte är möjligt beklagar jag det, men jag önskar att vi från samhällets sida finner en möjlighet att rädda detta

värdefulla arkiv, så att det inte nu körs ut, kanske för att aldrig mer kunna samlas. Det är faktiskt en stor förlust, om så skulle ske. Detta var vad jag ville säga till denna motion.

Under detta anförande, i vilket Börje Stensson (fp) instämde, övertog tredje vice talmannen ledningen av kammararens förhandlingar.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls.

Nr 34

Onsdagen den
21 november 1979

Bevarande av kulturhistoriskt värdefulla fartyg

§ 6 Bevarande av kulturhistoriskt värdefulla fartyg

Föredros kulturutskottets betänkande 1979/80:9 med anledning av motioner om bevarande av kulturhistoriskt värdefulla fartyg.

TORKEL LINDAHL (fp):

Herr talman! På den tiden i Sverige när järnvägarna byggdes och industrin började växa fram började den gamla allmogesglationen att förändras. Då växte det fram en skutsjöfart som fick enorm betydelse för svenskt näringsliv och för många bygder i Sverige. De här små, ofta väldigt oansenliga fartygen spelade delvis samma roll som långtradarna gör i dagens samhälle. De drog laster runt hela landet, även in i små samhällen och in i landet. De tog sig fram på Vätern, Vättern och kanalerna. Det var de som drog de litet större och tyngre lasterna. Det var med sådana här fartyg som de norrländska sågverkens produkter kunde fraktas till Tyskland. De var helt nödvändiga för svenskt näringsliv på den tiden.

I Bohuslän och på en del andra håll fanns det bygder där hela näringslivet, alla människors existens, var beroende av de här små fartygen. Det var ofta hela familjer engagerade i fartygsverksamheten, och man byggde upp ett åtmistone hyggligt levbröd runt denna.

Nu har utvecklingen gått de här fartygen förbi, och ännu värre är att det verkar som om de helt och hållet är på väg att försvinna. Många typer av dessa fartyg finns inte längre – vi kan i bästa fall se dem på fotografier. Den som inbillar sig att det längs en del av kajerna här i Stockholm ligger utomordentliga representanter för de här små skutorna och seglande fartygen tar fel. De flesta av dem är tyvärr i dåligt skick. En del av dem har man försökt restaurera och bygga om på ett sådant sätt att man inte riktigt vet vad det är för hybrider som ligger där. Det är inte särskilt mycket att visa upp för den som vill veta hur det såg ut en gång i tiden för människor som måste leva och arbeta ombord.

Det är bråttom om vi vill försöka bevara sådana här gamla träkonstruktioner, som det oftast rör sig om, innan de är helt borta.

Våra museer har gjort förtjänstfulla insatser på många områden, men när det gäller fartyg och de kulturhistoriskt intressanta delarna där har man haft

en olycklig tendens att inrikta sig på servicefartyg. Fyrskepp, isbrytare och sådant har varit trevliga och litet udda, och dem har man satsat en hel del pengar på att försöka bevara. Men det var ju egentligen fartyg som bara var avsedda att betjäna de andra och som det fanns ett stort antal av. Annars är det fråga om skolfartyg, som inte heller var särskilt typiska.

I dagens läge finns det inte folk på museerna som riktigt förstår hur man skall kunna klara av att skydda och restaurera denna typ av träkonstruktioner. Vi börjar få ont om varv som kan ta hand sådana fartyg. Man klarar stålkonstruktioner utomordentligt bra, men litet större båtar av trä har man varken utrustning eller kunskap att klara av.

Jag tycker att det är helt självklart att vi måste försöka bevara de minnen som vi har från en svunnen epok. Kulturutskottets yttrande är ett klart steg framåt, men här måste det faktiskt gå fort om vi inte skall ställas inför fullbordat faktum att dessa kulturhistoriskt värdefulla fartyg är upphuggna eller ligger som oreparerbara vrak i olika vikar. Man kan se den utvecklingen, om ingenting händer snart. Jag lovar kammaren att jag skall återkomma i denna fråga, om inte positiva åtgärder snabbt vidtas.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölles.

§ 7 Föredrogs

Kulturutskottets betänkande

1979/80:10 med anledning av motion om stöd till radioorganisationer

Utskottets hemställan bifölles.

§ 8 Språkundervisningen för invandrare

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1979/80:1 med anledning av propositionen 1978/79:111 om åtgärder mot krångel och onödig byråkrati m. m., bilaga 8 såvitt gäller avsnitten 2.1 Skolväsendet samt 2.2 Högre utbildning och forskning, jämte motioner.

I propositionen 1978/79:111 bil. 8 (utbildningsdepartementet) hade regeringen under avsnittet 2.1 Skolväsendet (efter föredragning av statsrådet Birgit Rodhe) samt avsnittet 2.2 Högre utbildning och forskning (efter föredragning av utbildningsministern Jan-Erik Wikström) berett riksdagen tillfälle att ta del av vad som anförts om de förenklingar som genomförts eller som kom att föreslås särskilt samt om de förenklingar som övervägdes.

I detta sammanhang hade behandlats motionerna

1978/79:2456 av Stig Alemyr m. fl. (s), vari yrkats att riksdagen beslutade

att som sin mening ge regeringen till känna vad som i motionen anförts om bibehållande av nuvarande besvärordning vid vissa länskolnämndsbeslut,

1978/79:2463 av Gösta Bohman m. fl. (m) och

1978/79:2467 av Lars Werner m. fl. (vpk) såvitt gällde yrkandena att riksdagen uttalade sig för kraftigt ökade insatser i syfte att

1. radikalt förbättra modersmålsundervisningen för invandrabarn (yrkandet 9 a),
2. radikalt förbättra och utöka svenskundervisningen för vuxna invandrare (yrkandet 9 b).

Utskottet hemställde

1. beträffande instans för besvär över länskolnämndsbeslut att riksdagen med anledning av propositionen 1978/79:111 och med bifall till motionen 1978/79:2456 som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet anförde,

2. beträffande förbättrad modersmålsundervisning för invandrabarn att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:2467 yrkandet 9 a,

3. beträffande svenskundervisning för vuxna invandrare att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:2467 yrkandet 9 b.

4. beträffande lokal antagning till universitet och högskolor att riksdagen skulle avslå motionen 1978/79:2463.

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! I motionen 1979/80:2467 av vpk, yrkandena 9 a och 9 b, kräver vårt parti att riksdagen skall uttala sig för kraftigt ökade insatser i syfte att för det första radikalt förbättra modersmålsundervisningen för invandrabarn och för det andra att radikalt förbättra och utöka svenskundervisningen för vuxna invandrare.

I sitt avstyrkande av motionen hänvisar utskottet dels till de beslut som riksdagen tidigare har fattat, dels till kommittéarbete som pågår med syfte att utreda svenskundervisningen för invandrare.

Herr talman! Modersmålsundervisningen för invandrabarn har från många utgångspunkter stor betydelse för invandrabarnens utvecklingsmöjligheter i det svenska samhället. En bra modersmålsundervisning gör det möjligt för invandrabarnen att få del av och utveckla sitt eget kulturarv, som i sin tur har en avgörande betydelse för invandrabarnens identitets- och personlighetsutveckling. Ett väl utvecklat modersmål är också en förutsättning för invandrabarnens möjligheter att lära sig det svenska språket.

Likaså är svenskundervisning för vuxna invandrare ett led i jämlikhetssträvandena mellan svenskar och invandrare. Den har avgörande betydelse för invandrararnas möjlighet att delta i samhällslivet, att medverka i utvecklingen och positivt påverka den demokratiska beslutsprocessen. Svenskundervisningen är också en förutsättning för invandrararna att hävda sig i

arbetslivet och ett sätt att stoppa den sociala utslagningen av invandrare, som f. n. har skrämmande proportioner.

De hittills vidtagna åtgärderna i form av riksdagsbeslut och reformarbete av olika slag på det här området har visat sig helt otillräckliga. Problemen har ökat i omfattning och kräver helt andra insatser. Framför allt krävs en allsidig bild av invandrarproblematiken och en målmedveten planering och samordning av insatserna på de olika områdena som exempelvis modersmålsundervisningen för invandrarbarn och svenskundervisningen för vuxna invandrare.

I det avsnitt av regeringsdeklarationen som berör invandrarna understryker regeringen behovet av en allomfattande invandrarutredning. Detta kan bara tolkas så att regeringen inte är nöjd med de hittills vidtagna åtgärderna på området. Även om vpk inte delar regeringens uppfattning om en allomfattande invandrarutredning, eftersom vi anser att huvudproblemen redan är väldokumenterade, är vi ändå överens om att de hittills vidtagna åtgärderna är otillräckliga.

Men den uppfattningen delas inte av utskottet, eftersom vpk-motionen avstyrks under hänvisning till de beslut som tidigare fattats av riksdagen. Här föreligger uppenbarligen en motsättning i bedömningen av de hittills gjorda insatserna mellan utbildningsutskottet å ena sidan och regeringen, så som det framgår av regeringsförklaringen, å den andra. Det är en motsättning som ökar förvirringen om inriktningen av invandrapolitiken, och det är i högsta grad oroväckande. Det går nämligen inte att frigöra sig från misstanken att utskottets ovilja att göra några som helst framåtsyftande markeringar kommer att bli riktninggivande för invandrapolitiken under de närmaste åren.

Herr talman! I motionen 2467 finns inga konkreta förslag till åtgärder när det gäller modersmålsundervisningen för invandrarbarn och svenskundervisningen för vuxna invandrare. Vpk återkommer med sådana förslag i ett senare sammanhang. Syftet med motionen är att framhålla att riksdagen bör uttala sig för kraftigt ökade insatser i syfte att radikalt förbättra undervisningen på nämnda områden. Jag anser att ett sådant uttalande från riksdagens sida är synnerligen väl motiverat.

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionen 2467, yrkandena 9 a och 9 b.

CLAES ELMSTEDT (c):

Herr talman! Det råder nog inga delade meningar mellan utskottet och motionärerna om vikten och betydelsen av både hemspråksundervisning och svenskundervisning för invandrare. Jag har därför ingen anledning att göra några tillägg till vad utskottet har noterat. Man hänvisar bl. a. till det beslut som riksdagen tidigare har fattat i vad gäller invandrar- och minoritetspolitiken. Jag utgår också från att det utredningsarbete som har inletts kommer att fullföljas vad gäller hemspråksundervisningen. Som påpekas i utskottet bereds f. n. frågan om svenskundervisningen för invandrare.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

ALEXANDER CHRISOPOULOS (vpk):

Herr talman! När nu utbildningsutskottet yrkar avslag på motionen med hänvisning till att riksdagen tidigare har fattat ett beslut i frågan, måste det tolkas som att utbildningsutskottet är nöjt med de hittills vidtagna åtgärderna på området. Svaret på motionsyrkandet om att riksdagen bör uttala sig om kraftfulla insatser på detta område, kan tolkas så att utskottet inte är berett att i fortsättningen göra några som helst insatser för att förbättra situationen i vad gäller vare sig hemspråksundervisningen eller svenskundervisningen för invandrare.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2 och 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 2467 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan Alexander Chrisopoulos begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaran bifaller utbildningsutskottets hemställan i betänkandet nr 1 mom. 2 och 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaran bifallit motionen nr 2467 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarans ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då Alexander Chrisopoulos begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 285

Nej - 13

Mom. 4

Utskottets hemställan bifölls.

§ 9 Föredrogs

Utbildningsutskottets betänkanden

1979/80:2 med anledning av motioner om den toxikologiska utbildningen och forskningen m. m.

1979/80:3 med anledning av motion om arbetsledarutbildning

1979/80:4 med anledning av propositionen 1979/80:15 om alternativa timplaner på vissa linjer i gymnasieskolan m. m. jämte motioner

Kammaran biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

Nr 34

Onsdagen den
21 november 1979

*Språkundervisning-
en för invandrare*

§ 10 På förslag av tredje vice talmannen beslöts att kammarrens förhandlingar skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

§ 11 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 21 november

1979/80:147 av *Lars Gustafsson* (s) till statsrådet Britt Mogård om statsbidragen till grundskolan i Stockholmsregionen:

Det har bl. a. i ett flertal kommuner i Stockholmsregionen kunnat konstateras stora skillnader i utfall mellan det tidigare och det nuvarande statsbidragssystemet för grundskolan. För t. ex. Järfälla kommun rör det sig om ca 7,5 miljoner mindre i statsbidrag. Några orsaker till detta är beräkningen av s. k. veckotimpriser, placeringen i arvodesgrupper samt tilläggsbidragen. Felaktigheter i de två första avseendena har upptäckts och håller, enligt vad jag erfarit, på att rättas till. Även efter dessa korrigeringar kvarstår, enligt vad jag inhämtat, emellertid i flera Storstockholmskommuner stora skillnader i statsbidragstäckning. För t. ex. Järfälla kommun rör det sig fortfarande om nära 7 miljoner mindre i statsbidrag.

Med anledning härav ber jag att få ställa följande fråga till statsrådet Mogård:

Om kvarstående skillnader mellan tidigare och nuvarande statsbidrag genomgående visar sig vara betydande i hela Storstockholmsregionen, avser då statsrådet att ta några initiativ till åtgärder för att komma till rätta med den avsevärda nedgång i statsbidragstäckning som dessa kommuner råkat ut för och, om så är fallet, vilka är dessa åtgärder?

1979/80:148 av *Hilding Johansson* (s) till arbetsmarknadsministern om arbetsmarknadssituationen i Lilla Edet:

Vilka åtgärder avser regeringen att vidta med anledning av den besvärliga arbetsmarknadssituation som hotar Lilla Edets kommun?

1979/80:149 av *Bertil Mäbrink* (vpk) till utrikesministern om regeringsåtgärder med anledning av förhållandena i Uruguay:

Situationen i Uruguay för de demokratiska krafterna försämras än mer. Misshandeln och fiendtligheterna intensifieras mot de tusentals fackliga och politiska fångarna. I militärfängelset L.M.R. nr 1, det beryktade Libertadfängelset, verkställer man i dessa dagar en plan för fysisk och psykisk nedbrytning av de 1 500 fångarna, en plan baserad på bestraffning och systematisk psykologisk press. Fångarna utsätts dagligen för personlig och kollektiv provokation, som i svårare fall lett till självmord och till att fångar

sårats av vanliga, icke politiska fångar, som satts i militärfängelset för detta ändamål.

Tortyren pågår i oförminskad omfattning. Den svenske ambassadören i Montevideo har besökt fängelset tillsammans med ett antal ambassadörer från andra länder.

Jag vill ställa följande fråga till utrikesministern:

Vilka åtgärder tänker regeringen vidtaga med anledning av den uruguayanska diktaturens systematiska brott mot demokratin och de mänskliga rättigheterna?

1979/80:150 av *Bertil Mäbrink* (vpk) till industriministern om åtgärder för att rädda sysselsättningen i Lessebo m. fl. orter:

Södra Skogsägarna AB:s företagsledning vill lägga ned fem bruk med totalt 830 årsanställda. Om planerna verkställs kommer hela samhällens existens att hotas och tusentals människor att berövas sina utkomstmöjligheter.

Jag vill fråga industriministern:

Vilka åtgärder tänker regeringen vidta för att rädda jobben i Lessebo, Delary, Fridafors, Göta och Emsfors?

1979/80:151 av *Sune Johansson* (s) till kommunikationsministern om åtgärder för att bereda arbetshandikappade anställning inom SJ:

Av statens järnvägars verksamhetsberättelse 1978/79 framgår att man inom företaget kommer att ha ett nyanställningsbehov av personal under de närmaste åren.

En viss del av nämnda personalbehov borde kunna omfatta anställning av arbetshandikappade som ännu inte kommit ut på arbetsmarknaden.

Med åberopande av det anförda vill jag ställa följande fråga till kommunikationsministern:

Är kommunikationsministern beredd att verka för att SJ inom ramen för sitt aviserade personalbehov kan bereda även arbetshandikappade anställning?

1979/80:152 av *Birger Rosqvist* (s) till industriministern om fortsatt produktion vid Emsfors bruk:

Södra Skogsägarna meddelade i måndags att man lägger ner fem av sina bruksenheter; bland dessa Emsfors Bruk i Oskarshamns kommun i Kalmar län.

Investeringar i ny maskinutrustning har där skett, och bruksledningen anser att man nu klarat av inkörningsperioden. Under innevarande höst har produktionens utveckling varit god och hållits på en tillfredsställande nivå.

Marknadsföringssidan behöver ännu en viss ytterligare tid. Vid bruket har utvecklats nya produkter, och ytterligare produktutveckling pågår.

Bruksledningen bedömer framtidsutsikterna som goda.

Nr 34

Onsdagen den
21 november 1979

*Meddelande om
frågor*

Den nu aviserade nedläggningen är inte betingad av råvarubrist utan av ekonomiska skäl. Bruket har gått med förlust under inkörningstiden för nya produkter, men nu kan man skymta en positiv utveckling. Därför anser bruksledningen och de anställda att beslutet om nedläggning av bruket ej bör bli verklighet.

210 människor har sin anställning vid bruket. Andra jobb finns inte på orten.

Jag vill fråga industriministern:

Anser regeringen att bruksenheter som satsar på förnyelse och produktutveckling bör få en rejäl chans?

Är regeringen villig medverka till en fortsatt produktion vid Emsfors bruk?

§ 12 Kammaren åtskildes kl. 23.24.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert